

*Zegel van de kooplieden van Harderwijk uit 1262
Randschrift: "sigillum burgensium de herderuvich"*

kwartaalblad van
Oudheidkundige Vereniging
HERDEREWICH

VITTEPRAETJE

Kwartaalblad van de Oudheidkundige Vereniging "HERDEREWICH"
Postbus 210 . . . . . 3840 AE Harderwijk
e-mail: redactie@herderewich.nl Internet: www.herderewich.nl
Giro 303 61 92

In dit nummer:

Vorbereiding reünie Dolfinarium in volle gang	pag. 2
"IJclub "VOL MOED" viert honderd jarig bestaan	pag. 3
Nikus Petersen vertelt: vissen met de HK 41	pag. 5
Nederlandsche Jaerboeken (deel 1780) nr. 6	pag. 10
Monumentale panden, deel 2. Rondom Bruggestraat 48	pag. 17
Geschiedenis der Christelijke Kerk in Nederland (4)	pag. 24
Harderwijkers en/of Hierders (34)	pag. 28
Van alles wat ver-EEUW-igd (36)	pag. 31
Prijslijst	pag. 38
Samenstelling bestuur, werkgroepen en meewerkende leden	pag. 39
+ een losse agenda	

**DE JAARVERGADERING IS
NIET OP DINSDAG
MAAR
OP MAANDAG 3 MAART**

Vorbereiding reünie Dolfinarium al in volle gang

Marie Baron

De voorbereidingen voor de éérste reünie van oud-medewerkers van het Dolfinarium in Harderwijk **12 april 2008**, zijn in volle gang. Vijf oudpersoneelsleden zijn de afgelopen tijd druk bezig geweest met het verzamelen van namen en adressen van collega's die in het zeedierenpark hebben gewerkt in de periode vanaf de oprichting in 1955 tot 1998.

Een van de initiatiefnemers van de reünie is Marie Baron uit Harderwijk. Zij is al meer dan 25 jaar Dolfinariummedewerkster. "We willen er op 12 april vooral een ouderwets gezellig feest van maken", legt ze uit, "en samen herinneringen ophalen. Vooral uit de tijd van Frits den Herder en de jaren daarna toen zijn zoon Frank directeur was".

Baron weet veel van haar voormalige werkgever en van oprichtersfamilie Den Herder. De telg uit de bekende Harderwijkse horecafamilie Baron heeft zelfs een uitgebreid Dolfinariumarchieef samengesteld. In 2005 verscheen van haar het boekje "Marie Baron kijkt om", een uitgave van het Stadsmuseum Harderwijk. Daarin beschrijft zij aan de hand van zo'n veertig unieke foto's haar ervaringen "van kattenkwaad uithalend op het Veluwe Strandbad tot medewerkster bij het Dolfinarium". Het boekje is nog steeds verkrijgbaar in het Stadsmuseum aan de Donkerstraat.

Bekende Harderwijkers

De reünie wordt voor de eerste keer georganiseerd. Baron verwacht een flinke opkomst. Of ook oud-collega's die later bekende Harderwijkers zijn geworden zullen komen, ze hoopt het wel. "t Zou leuk zijn als bijvoorbeeld ook fotograaf Henk Merjenburgh komt. Hij was in de jaren zeventig dolfijnentrainer. Of wethouder Henk Schipper, hulptrainer bij de dolfijnen van juni 1971 tot november 1972" weet Baron precies. Het is in elk geval zeker dat verschillende leden van de familie Den Herder de reünie zullen bezoeken.

Naast Marie Baron bestaat het organisatiecomité nog uit Jessica Deenen, Jeroen van Doleweerd, Reineke Wels en Willem Zoetebier. Oud-medewerkers kunnen zich voor de reünie opgeven via:

www.dolfinariumreunie2008.nl

Het bestuur van IJclub “Vol Moed” vierde op 26 januari j.l haar honderdjarig bestaan. Leden en bestuur kunnen er met tevredenheid op terugkijken, evenals op de meest recente activiteiten van de club. De jongste activiteit van “Vol Moed”, de kunstijsbaan op de Markt, was een groot succes en zelfs de ijsbaan op de Wellen was afgelopen jaar, in december 2007, nog een lang weekend geopend.

In 1907 stond het er allemaal minder florissant voor. De Harderwijker IJclub bestond maar was weinig actief. De leden weigerden contributie te betalen als er geen ijs lag, maar ook het bestuur voerde haar taak nauwelijks uit. Toen het in 1907 een flinke periode vroom, vond het bestuur het te nat en organiseerde niets. De besturen van de kegelclub “Alle Negen” en Schietvereniging “Willem Tell” organiseerden toen maar wedstrijden “hardrijden op de schaats” waarbij er maar liefst 150 deelnemers kwamen opdagen. Het was een blamage voor het bestuur van de Harderwijker IJclub en besloten werd om de club op te heffen en een nieuwe vereniging op te richten. En zo gebeurde het, er werd een nieuw bestuur gekozen en op 21 januari 1908 werd IJclub “Vol Moed” opgericht. De nieuwe vereniging nam kampioenschappen, de banken, de vlaggen en sneeuwschuivers over van de oude en spoedig kon er weer worden geschaatst op de Friese Gracht en de Diepe Gracht waar de ijsbaan destijds werd uitgezet.

Receptie

Tijdens de receptie op 26 januari in Hotel Baars werd het allemaal uitgebreid gememoreerd en bestuursleden van “Vol Moed” werden door verschillende sprekers toegesproken. De KNSB, het Gewest Gelderland en natuurlijk de gemeente Harderwijk namen de gelegenheid om “Vol Moed” te feliciteren en cadeaus en aandenkens te overhandigen en ook de voorzitter van Willem Tell liet deze kans niet onbenut. Namens Hare Majesteit de Koningin werd door Burgemeester John Berends een Koninklijke “Penning van Verdienste” voor “Vol Moed” aan voorzitter Roelofsen aangeboden.

den. Secretaris Henk Westenberg bood op zijn beurt aan de burgemeester het **eerste exemplaar van het boekje Honderd jaar “Vol Moed”** aan. Daarin is de geschiedenis van “Vol Moed” vastgelegd en kunnen de wetenswaardigheden en perikelen van de schaatssport in Harderwijk en omstreken nog eens worden nagelezen. “Vol Moed” had vaak bekende bestuursleden; schoolmeester Van Koot, uitgever Wuestman en bankdirecteur Boorsma waren bestuurslid, maar ook kunstschilder Herman Ansingh maakte er deel van uit. Naast bekende bestuursleden waren er ook bekende vrijwilligers. IJsmesters Peter Migchelsen en Aalt Jansen brachten veel tijd op de baan door en zorgden ervoor dat de leden van “Vol Moed” altijd op een schone baan konden rijden. Bekende leden van “Vol Moed” waren de Harderwijker Leen Pfrommer en de Ermelose wedstrijdschaatsster Tineke Vossebelt. Ook supersprinter Jan Bos uit Hierden heeft in het begin van zijn loopbaan nog zijn baantjes op de ijsbaan van “Vol Moed” gedraaid.

Warme winters

Om de leden in tijden van warmere winters te inspireren ging “Vol Moed” deelnemen aan de Stichting “Harderwijk op IJs”, die de kunstijsbaan op de Markt organiseerde. Dit werd een groot succes, want in de weken rond de feestdagen en de kerstvakantie bezochten duizenden kinderen de ijsbaan en was er volop sprake van ijspret. Vrijwilligers van “Vol Moed” waren aanwezig om alles in goede banen te leiden. “Vol Moed” kon zo’n twintig vrijwilligers per dag inzetten en dat men flexibel is en van wanten weet blijkt uit het gegeven dat ook de IJsbaan op de Wellen in deze periode een aantal dagen open ging. Ook hier waren vrijwilligers van “Vol Moed” ingezet en belast met de coördinatie en de leiding op de ijsvloer.

Het boekje “Honderd jaar “Vol Moed”” bevat naast wetenswaardigheden veel historisch beeldmateriaal en is te koop bij het Stedsmuseum. Het boekje is samengesteld door Pressbaker en verschijnt in de Harderwijk Reeks. Veel leuke informatie over “Vol Moed” is ook te vinden op de vernieuwde website: **www.ijclubvolmoedharderwijk.nl**

Nikus Petersen vertelt: vissen met de HK 41

Robert Oosterhof

Dit artikel is onlangs in Tagrijn geplaatst

Zo af en toe word ik gebeld door een oud-visserman of diens nazaten met de suggestie eens langs te komen om verhalen te vertellen en te horen. Dat is bijzonder omdat je zo uit de eerste hand kunt vernemen hoe het destijds in de visserij toeging. Op deze wijze raakte ik in gesprek met Nikus (Niek) Petersen die bij zijn vader aan boord van de HK 41 gedurende de oorlogsjaren viste.

Nikus Petersen werd op 9 november 1923 geboren in Harderwijk. Hij groeide op in een gezin met 9 kinderen van wie er 2 op jonge leeftijd stierven. Zijn ouders, Peter Petersen en Anna Foppen, kwamen uit echte Harderwieker vissersfamilies. Twee broers van Peter Petersen visten eveneens, onder wie Klaas Petersen ("Fokjen") met de HK 64.

Aan moeders kant visten Klaas Foppen ("Klaas van lange Stein") en Adriaan Foppen ("Zwarte Janus") met de HK 12 respectievelijk HK 95.

Het gezin Petersen woonde aan de Academiestraat in Harderwijk. Voor die tijd een modern huis met, uitzonderlijk, een stromend toilet. Op de plek van de ouderlijke woning staat nu de bibliotheek van Harderwijk.

Vader Peter Petersen heeft zijn hele leven gevist. In Harderwijk stond hij bekend onder zijn bijnaam Jood of Jood van de Kuute. Die bijnaam heeft hij volgens zoon Nikus te danken aan het feit dat hij een klein en donker

type was maar misschien ook wel aan het gegeven dat hij behoorlijk goochem was.

In het centrale register van "visschervaartuigen" kunnen we lezen dat Peter Petersen in 1921 de botter HZ 38 van Jan Kos Gzn. uit Huizen kocht. De afmetingen komen overeen met die van een Gooier botter. Het bouwjaar staat niet vermeld. In 1926 wordt het schip voorzien van een Ford T-motor van 20 pk.

Risico's

De visserij was bij tijd en wijle een riskant vak. In het Over Veluwsch Weekblad komen we in verband met de HK 41 twee berichten tegen.

Over Veluwsch Weekblad: 19 Juli 1924

"De storm uit het Noord-Westen, die gistermorgen plotseling in groote hevigheid opstak, deed in korten tijd het zeewater geweldig wassen, zoodat de Wellen en de Groentjes onderliepen. De vele vaartuigen op zee hadden het kwaad te verantwoorden. Niet zonder angst volgden veler ogen vanaf de kust de kleine schepen in hun strijd tegen de woeste elementen in hun pogen zó voor de havenmond te komen, dat zonder gevaar kon worden binnen geloopten.

Aan de meesten gelukte dit. Enkelen waren minder fortuinlijk. Zeer bezorgd maakte men zich over de HK 41 van Peter Petersen. Deze schuit was uitgevaren met een knecht Bertus Hagen en zijn vriend, een slagersknecht. Zij slaagden er niet in voor de haven te komen en kwamen voor anker terecht bij de Groentjes. De HK15 van C. Petersen liep op land tusschen hier en Elburg. De HK 125 van G.Petersen verloor een zwaard, van de HK 48 van P.Petersen ging het zeil aan flarden en nog meerderen hadden schade opgelopen. Gelukkig kwam de storm tegen de avond tot bedaren."

Over Veluwsch Weekblad: 18 mei 1935

"Woensdagmorgen in de vroege - het was omstreeks drie uur - is de botter HK 41 van schipper P. Petersen door den storm in het Hoornsche Hop op den dijk geslagen.

Het vaartuig raakte het roer kwijt en kreeg een lek. Met groote moeite hebben schipper en knecht het schip drijvende gehouden. Na een angstig uur werden ze opgemerkt door twee Bunschoters, de BU 99 en de BU 164, schippers H.Heine en P.Zwaan. Deze hebben de HK 41 de haven van Hoorn binnengebracht. Ze stond op het punt van zinken. De schade is vrij groot."

's Avonds had vader gebeld vanaf de afslag in Hoorn om te vertellen wat er gebeurd was en dat alles, naar omstandigheden, wél was. In dezelfde nacht werd de jongste zus van Nikus geboren. Hij kan zich herinneren dat hij, en niet als enige, aan de haven, als 10-jarige jongen, de botter met zijn

vader stond op te wachten. Vooral benieuwd maar ook wel een beetje trots dat er zoveel belangstelling was.

Later is de HK 41 nog een keer op het Enkhuizer Zand gestoten hetgeen tot forse lekkage leidde. Zo snel mogelijk werd de botter in Enkhuizen gehellingd en met een stukje blik geslagen.

De volgende nacht werd bij Andijk zo'n geweldige trek gedaan dat vrijwel alle schade in één keer was gecompenseerd.

Sommige herinneringen staan in het geheugen van Nikus Petersen gegrift. Van die keer dat ze als schooljongens tussen de middag gingen zwemmen bij het strandje bij de haven. Toen de kerkklok luidde, moesten ze zich haasten om nog op tijd op school te komen. Maar er bleef één stapeltje kleren liggen. De schrik sloeg hen om het hart. Een botter kwam aangevaren, wierp het kuilnet uit en het lichaam van hun schoolkameraadje kwam levenloos boven water. De moeder kwam ontredderd en ontroostbaar aansnellen

Bij vader aan boord.

Nikus Petersen

Nikus Petersen is in 1940 bij zijn vader aan boord gekomen. Hij was toen bijna 17 jaar. Als kleine jongen ging hij ook al regelmatig mee naar zee, hij was al altijd bij de haven, maar het plezier van het vissen en varen werd wel danig vergald door permanente zeeziekte.

Hij heeft de lagere school inclusief de zogeheten 7e klas afgemaakt en ook nog een paar baantjes gehad alvorens hij aan boord kwam. De zeeziekte was toen gelukkig voorbij. De visserij herinnert hij zich als zo velen. Lange dagen en weken, weinig slaap en primitieve hygiënisch omstandigheden. Het watervat werd wekelijks bijgevuld maar of het ooit grondig werd schoongemaakt?

Visserij

De Petersens visten met de HK 41 vooral in de buurt van Enkhuizen en noordelijker. Beneden de lijn Urk-Enkhuizen was het water ondiep en troebel, boven die lijn diep en helder. Vissen boven die lijn gebeurde alleen maar 's nachts maar dan ving je ook beste aal.

Harderwijkse visveiling

Peter Petersen moet een kundig visser geweest zijn. Voor zijn paling kreeg hij geregeld een cent per pond meer dan andere visserlui. “Joden-aal” noemden ze dat in Harderwijk, hetgeen verwijst naar de bijnaam. Op een gemiddelde pondersprijs van 10 à 11 cent was die ene cent niet mis. Benoorden Enkhuizen visten vooral de Urkers, Enkhuizers, de Lemsters en de Harderwiekers. Elburgers en Spakenburgers zag je er zelden of nooit. Vanuit Harderwijk kuilden zo’n 10 tot 15 botters in dit Noordelijk visgebied. Puttend uit het geheugen noemt Nikus Petersen de HK 2 van Jan van Jas, de HK 6 van de Druul, de HK 8, de HK 17 van Garrit van Rinus, HK 21 met Kees Petersen, de HK 45 en 49, HK 59 (de enige pluut in het gezelschap), de HK 72 van de Wortels, Jan Piek met de HK 89, HK 94, Saul met zijn HK 112 en tot slot Klaas Kok met de HK 165.

De oorlogstijd.

Nikus Petersen heeft gedurende de hele oorlogsperiode 1940-1945 bij zijn vader gevestigd.

Veel belevenissen van de Harderwiekers zijn al elders beschreven en gedocumenteerd: het bombardement op de haven, de gebeurtenissen rond de bevrijding toen een aantal Harderwieker schepen bij Hierden op de droogte door de Duitsers werden vernietigd of ernstig beschadigd.

Er werden aardappelen vervoerd vanuit Drenthe. Soms ook namen de Petersens zogenaamde knechten mee die zo een tijdje aan de Arbeitseinsatz konden ontkomen.

Op een dag zagen Nikus en zijn vader een grote ballon in het IJsselmeer drijven. Door vol voor de wind te jagen kregen ze hem uiteindelijk te pakken. Van het nylon werden diverse regenjassen gefabriceerd.

Nikus Petersen herinnert zich de oorlogsperiode ook als een letterlijk donkere periode. 's Nachts, als je aan de kuil lag, was het vaak aardedonker. Het weinige licht van je stevenlantaarn moest in de oorlog ook nog eens met een verduisterkapje worden afgedekt om zo herkenning door vliegtuigen te voorkomen.

Na de oorlog.

Nikus Petersen meldde zich na de oorlog als oorlogsvrijwilliger (O.V.W.-er) aan bij de Marine.

Toen hij in een opleidingskamp in Hilversum was gestationeerd leerde hij zijn vrouw kennen. In je marinepak had je wel de nodige bekijks. Zijn visserijperiode was definitief afgesloten. Na een aantal jaren bij de Marine werd hij operator in een chemische fabriek en nog weer later vertegenwoordiger en verkoopleider voor cosmetica.

Vader Peter Petersen ging na de oorlog door met de visserij. Korte tijd was hij lijnligger. Samen met Peter Bruinink werd nog besloten bij Oost een nieuwe pluut (HK 116) te laten bouwen. Maar kort daarna is vader overleden.

Op het "formulier van aangifte" voor de inschrijving in het register van vissersvaartuigen lezen we: "de schipper P. Petersen is gestorven en zijn weduwe verkoopt de HK 41 bij gelegenheid. Het vaartuig is niet in bedrijf".

Vervolgens: "23 juni, dit vaartuig is gesloopt. Met ijzer beslagen." Op 28 februari 1947 wordt het bewijs van inschrijving in het visserijregister ingetrokken.

De HK 41 op de helling (schilderij)

In het gemeentearchief, beheerd door het Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe, berust o.a. een unieke boekenreeks met als onderwerp: **Merkwaardigste geschiedenissen die voorgevallen zijn binnen den omtrek der Verenigde Provinciën sedert het begin van 't Jaer MDCCXLVII.** De reeks bestrijkt de periode van 1747 tot 1798 en is daarmee completer dan menig universiteitsbibliotheek. Wat men schrijft over Harderwyk wordt als een nieuw feuilleton in het Vittepraetje gepubliceerd. Van 1750 t/m 1767 en 1770 t/m 1779 werd Harderwyk niet vermeld.

HARDERWYK (blz. 57 t/m 67)

Bericht van den persloop te Harderwyk door Prof. Van Geuns

De Persloop¹ had, in 't begin van den laatsten Herfst, ten zuiden en oosten van ons, op eenigen afstand, in verscheidene plaatsen reeds eenigen tyd gegrasseerd², eer zich in ons Harderwyk iets doorgaans van deze besmetting vertoonde. Immers leed het in dien tyd tegenspraak, of in 't laatst van September, en in het eerst van October, eenige *Dysenterici*¹ alhier gevonden werden, schoon het inderdaad zoo ware. Maar, half October drong eigenlyk de ziekte eensklaps door, zoo dat er van 15 October tot 3 November, dat is in 20 dagen, 31 zieken aan den Persloop kwamen. Na welken tyd weder, in 14 dagen, geen nieuwe zieken hier by kwamen, tot dat over half November, eenige weinigen zich opdedden, en den 7 December de laatste van allen.

De oorsprong der ziekte in deeze Stad is klaarlyk in van buiten ingebrachte besmetting te vinden, gelyk door byzonderheden betoogd zou kunnen worden.

Het geheele aantal van *Dysenterici*, oud en jong, mannen en vrouwen, heeft by ons beloopt een getal van 48 van welken 44 hersteld en 4 gestorven zyn.

Eene uitkomst, die, door haare zeldsaame voorspoedigheid, eenige gerugt gemaakt, en veeler nieuwsgierigheid opgewekt heeft om naar onze behandeling onderzoek te doen.

Dan schoon ik van onze geneeswyze niets byzonders of

nieuws kan voordragen, dat niet by *Degner*, *Zimmerman*, en andere kundigen, is te vinden: wil ik doch kortlyk de redenen opgeeven, waaraan ik dit zoo gelukkig succes onder Gods zegen, meen te moeten toeschryven.

Vooreerst, is de ziekte zelf, voor 't grootste deel, by ons van het goedaartig soort geweest, het welk *Degner* vry naauwkeurig beschryft. onder de verdeeling van *Dysenteria benigna*. Dewyl ik zelf het grootst getal deezer zieken, en de zwaarsten onder dezelve, by ons behandeld heb, kan ik hier van getuigen. Immers schoon by veelen het getal persingen en afgangen van bloedige, vellige flymige en gallige stoffen, tot eene ongelooftyke veelheid klom; schoon ik by sommigen hier by zag komen spruw, zelfs meer dan eens in 't zelfde voorwerp, koortsen, langduurige uitputting, herstelden zy echter, onder eene behoortlyke bezorging, bynaar allen; en de weinigen die, na lang sukkelen, gestorven en door my gezien zyn, scheenen my van een gelukkiger uitkomst te hebben kunnen bereiken, indien zy in den beginne haare

ziekte min bedekt, de middelen tydiger gebruikt, en zelve zich door wat meer moeds hadden opgebeurd. Ik heb zelfs twee voorwerpen gelukkig hersteld gezien, die de ziekte heftig aangreep, onder het uitzetten der Kinderziekte, dit eene door inenting, de andere natuurlyk.

Ten tweeden. Een ander voordeel was, dat de zieken meest allen hunnen toelugt spoedig namen tot kundigen raad, en geneesmiddelen gebruikten van welke de uitkomst de deugdelykheid bevestigde; ter wyl den behoefigen van Stadswegen liefdadiglyk de geneesmiddelen, en het verder nodige verschaft werd. De Geneesheeren ondertusschen, vooral myn waardige Amptgenoot de Prof. *Forsten* en ik, beraadslaagden tydiglyk over den aart der ziekte en de geneeswyze, en dus ontstond er een gelukkige eenpaarigheid van behandeling onzer ziekte.

Vreemd (om dit in't voorbygaan kortlyk te zeggen) van eenige andere geneeswyze te volgen, die met het bevorderen der ontlastingen en het verbeteren der bedorven stoffen begint, volgden wy dit plan, met kleine veranderingen in de wyze, naar de onderscheidene omstandigheden, regelmaatiglyk in allen, en naa daar mede genoegzaamen tyd aangehouden te hebben, werden veelyds verzagende, bekleedende en versterkende middelen verscheidenlyk gebruikt ,somtyds ook wel, tusschen de te hevige ontlastingen in, eenige bedaarende en rustmaakende. Maar nimmer hebben wy in rustmaakende of in adstringeerende middelen, waar van in dien tyd somtyds zo veel ophef gemaakt werd in publyke papieren, onze voornaame hulp gezogt.

De deugdelykheid deezer geneeswyze werdt daarenboven bevestigd door het ongelukkig succes deezer ziekte in de aangrenzende plaatsen buiten onze Stad, daar men of eigendunklyke, by voorbeeld olyagtige, geestige, adstringeerende, pynstillende, of geene middelen in 't geheel wilde gebruiken, en daar in een omtrek van weinige uren meer dan twee honderd menschen aan den Persloop gestorven zyn.

Ten derden. Mooglyk had ik wel in de eersteplaats onder de redenen van onzen gelukkigen uitkomst, mogen noemen de loflyke voorzorgen welke zoo de Magistraat der Stad als onze Academische Senaat, elk in zyn departement namen, en ten spoedigste uitvoerden, ter voorbehoeding der besmetting en verdere afwending deezer ziekte.

Ingevolge hier van door de HH van de Magistraat, het Advys der Stads Doctoren en door de HH van den Academischen Senaat, dat der Medicynische Faculteit (welke gedeeltelyk dezelfde is met de eersten) zynde ingenoomen, werdt het eerste Advys, by forme van extract, voort gedrukt en algemeen verspreid, en het laatste, voor onze studeerende Jongelingschap bepaaldelyk geschikt, aan deezen in schrift medegedeeld door de Heeren Professoren. Het eerste is het Extrac. Advys enz. (het welk zo aanstonds zal volgen). Het laatste nog onuitgegeeven, laat ik, met bewilliging van mynen Amptgenoot, hier agter volgen. Deeze dus mede gedeelde raadgevingen van praeceautie werden op eene voorbeeldige wyze door onze medeburgeren gevolgd en loflyk uitgehouden. Ook zal men my veroorloven den Godlyke zegen op deeze voorzorgen en middelen te erkennen. Want naauwlyks 12 dagen na deeze gemeenmakingen, hield het toeneemen van nieuwe zieken genoegzaam eensklaps op, zoo dat er volle twee weeken verliepen zonder nieuwe besmetting, want de 6 zieken, welke in 't laatst van November en 't begin van December nog ten

laatst en zich openbaarden, scheenen blykbaar door besmetting van elders weder ontstoken te zyn; en met deeze had de geheele *Epidemie* in deeze Stad, door Gods goedheid een einde.

Uit het verslag, het welk de Stads Geneesheeren aen de Regeering van Harderwyk den 28 October 1779 hadden overgegeven, om onder Gods zegen den heerschenden persloop, zo veel mogelijk voor te kornen, was het volgend uittrekzel met den druk gemeen gemaekt.

Extract advys der Stads Doctoren tot voorbehoeding van den persloop

In de voorbehoedinge des thans zich openbarende Persloops (*Dysenteria Epidemica*) moet gelet worden op twee hoofdzaaken:

- I. Omtrent de *Zieken*; zoo veel mogelijk, te zorgen dat de besmetting zich niet verspreide tot de *Gezonden*.
- II. Omtrent de *Gezonden*; zulk een leefwyze en verdere zorgen aan te wenden, welke hen minder bloot stellen, of vatbaar maken voor de bermetting der *Zieken*.

Ad Art. I

De voornaamste besmetting dezer Ziekte heeft men te vreezen van den afgang selve der zieken, en van desselfs zeer bederffelyke uitwaaseming, die, meer dan iets anders, in staat is de zaaden der ziekte, ook in de gezondste lighamen, te doen hegten.

En dewyl de afgang zoo gestadig ontlast wordt, zoo wordt ook het bed, het linnen, de kussens, de stoel waarop de zieke zit, ja ook de lugt der ziekenkamer enz.

daarmede doorgaans meer en min besmet.

Derhalven wordt vereischt, dat de afgang, zoo dra het minste vermoeden der ziekte daar is, nooit in een algemeen Secreet worde ontlast of geworpen: maar dat dezelve afzonderlyk worde ontlast, en in een toegedekte pot voort uit den huize worde gebragt, en buiten in de grond begraven; terwyl, die deze pot wegbrengt, zich voor het inademen van den lugt derzelve op de beste wyze moet wachten en den pot geleidigt zynde, met water uitspoelen.

Dat, ter zuivering van de lucht in de Ziekenkamer, kan 't zyn, een vuurtje gestookt worde van der hout en ligte turf t terwyl dan tevens altoos overdag een venster moet open staan, en 's nachts de deur.

Dat, nu en dan, de waassem van heeten of kokende azyn door het vertrek worde verspreid, ook wel van afbrandend buskruid; terwyl voort de kamer alleszins zuiver en schoon worde gehouden, zonder dezelve te vogt te maken.

Dat de *Zieken* niet gelegd worden in het dagelykse vertrek, of aan een voorhuis, zoo er een meer afgezonderd vertrek ist, of dat anders het huisgezin een ander vertrek diende op te zoeken, vooral om te eeten en te slapen.

Ook moet by een *Zieken* geen *Gezonde* op het zelfde bed liggen, en het beddegoed van een zieken door een gezonden niet beslapen worden, voor en aleeer het zelve langen tyd t op een afgezonderde plaats, zal zyn uitgelugt t en wel tot dat de heerschende Ziekte zal zyn opgehouden.

Wat betreft de Zieken, die gaande en staande zyn, deze moeten zich wat afgezonderd houden, niet onder de menschen zig begeven, en ook niet het algemeene privaat gebruiken, maar zoo handelen als boven van bedlegerigen gezegd is.

De Oppassers, wanneer zy den zieken moeten beredden, dienen zig, zo veel mogelyk te wachten voor het inademen der kwaade lucht; Zy moeten hun speeksel nooit doorslikken, en zy doen wel een stukje Myrrhe of Oranjeschil in den mond te hebben, of wat azyn; of ook is het nuttig uit een korte pyp tabak te rooken, en het speeksel uit te werpen. Voorts moeten zy zich dikwyls wasschen, den mond uitspoelen, en buiten de kamer nu en dan een weinig water met Citroensap, Azyn, Wijn, of ook wel wat Punch nemen. Ook is het beter voor hun verkwikking, hen wat Limonade of luchtig Bier met wat Wyn te geven, dan veel Koffy en Thee; doch dit moet ook buiten de kamer geschieden.

De Oppassers, van Zieken komende, moeten niet voort in andere huizen of onder de menschen gaan maar eerst wat in de ruime lucht omwandelen, ook was het goed, dat zy van bovenklederen eerst verwisselden.

Ook is 't niet raadzaam, dat de oppassers, en zy die by de Zieken in huis zyn, om even gemelde reden, zig ter Kerke vervoegen, tenzy dan met de strikteste praecautien⁴.

Behalven de noodige Oppassers, was het best, dat geene andere Besoekers by de Zieken wierden toegelaten, om dat die, gaande en komende, en zich niet onderwerpen aan de opgegeevene praecautien, of zelve besmetting kunnen vatten, of ook dezelve verspreiden

Die uit de ziekte herstellen, of hersteld zyn, moeten niet onder de menschen, of in de kerke komen, voor en aleer zy al hun linnen, en klederen, onder de ziekte gedragen, hebben afgelegd en zich wel gereinigd en verschoond hebben.

Het linnen, door Zieken gebruikt, moet eerst in loog -water gezet, en dit water voorzigtig weggegoten worden, eer dat het linnen verder worde gewasschen.

De gewezen Zieken-kamer moet op alle mogelyke wyzen gelugt, en door het branden van houtvuur, buskruid enz. wel gezuiverd, en voorts uitgeoend worden.

Ad Art. 11.

De meer onmiddelyke beveiling der Gezonden word te onregte verwacht van een dagelyksch gebruik van veelerleye Medceynen. In tegendeel kan een gezond lighaam hier door veelerlei nadeel ontfangen, inzonderheid door gestadig purgeren, en dierglyke te veel verzwakkende middelen.

Maar behalven de aangeprezene vermyding der besmetting, oordeelen wy het voorname hier te zyn, om een goede matige diëet te houden, en dagelyksche geregelde beweging te maken zonder veel vermoeijing of zweeten, de ongezonde nachtlucht ook regen, mist. en wind, te vermyden en door een genoegzame warme kleeding te voorkomen, dat de perspiratie niet gestremd worde, waartoe ook alle togt en verkouding moet gemyd worden, vooral als men warm is; alzoo de belette uitwaaseming ook zekerlyk een voornaame aanleidende oorzaak is tot deze ziekte.

Verder is noodig, zich dikwyls te verschonen, wasschen, en 't lighaam op alle wyzen rein te holden, inzonderheid de mond te spoelen.

De Diëet, zoo even aangepreezen, bestaat niet in een angstvallige vermyding van veelvuldige soorten van voedsel, waar aan men anders met goed gevolg gewoon is, maar veel eer

1. In de maate van eeten; dat men het nooit tot eenige overlading der maag laate komen, maar liever wat beneden den gewoonen peil blyve, voor al in spyzen, die wat voedzaam, of zwaar zyn.

Ook moet men het ontbyt 's morgens niet verzuimen. En voorts liever meer-malen daags weinig, dan eenmaal rykelyk eeten.

2. In de soort van eeten; dat men wat sober zy in het gebruik van vleesch, vooral 's avonds, nog meer van visch, van vettigheden, en saussen.

Verken-vleesch, oud-vleesch, gerookt-vleesch, zee-visch, bokkingen, ansio-vis, boonen, wittekool, boter en zuiker gebak, ongereezen gebak al te versch, en vooral ongaar brood, en diergelyk, is kost., in welke men zig allerminst dient toe te geven. Terwyl men dit mag vergoeden in 't onbeschroomd gebruik van allerleye grutten, groentens, wortelen, knollen, aardappelen, en vrugten. andersins als toespysen gebruikt.

Immers mogen allerleye vrugten matig gebruikt worden, niet alleen gaar, maar ook raauw, voor al Appelen en Druiven, het welk zelfs den Zieke dikwyls te raden is

Een matig glas Wyn, vooral Rhynsche, dagelyks gebruikt, laat zich volkomen aanraden, ook is de Punch een drank, die byzonder recommandabel is. Doch in suiveren sterken drank zich toe te geven, is schadelyk. Beter is het, een glaasje morgenwyn te nemen, inzonderheld voor hen, die in enige besmetting verkeeren; zelfs mogen zy die het verdraagen kunnen, zo iets by

hun ontbyt nemen.

Voor het overige, is goed lugtig Bier een nuttige dagelykse drank, terwyl van Thee, en Koffy geen sterk gebruik behoort gemaakt te worden.

Men zal van zulk eene goede Diëet, en levensbestuur ook die nuttigheid hebben dat men zich daar door ook te meer bewaare in een geruste en opgeruimde geestgesteltheit, welk, onder het vertrouwen op Gods bewaakende Voorzienigheid, in dezen mogelyk het beste, en zekerste voorbehoedmiddel is van allen.

Terwyl ook, onder gemelde præcautien⁴, tot heden, in deze Stad geen vrees voor grote bermetting schynt plaats te moeten hebben.

En veel meer voorbehoeding oordeelen wy voor gezonden en sterken niet nodig ja, ook daarom schadelyk te zyn, dewyl hier door die geduurige bezorgdheid en beklemdheid van harte wordt gevoed, welke hier het meeste moet geschuwd worden.

Zwakkeren echter, en zy, die aan eenige bezwaaring of verstopping van afgang onderhevig zyn, of ook zy, die zieken moeten assisteeeren, of anderszins meer of min in besmetting verkeeren, hebben wat meer attentie te gebruiken.

Deeze zullen wel doen, hun Medicus te raadpleegen, of zy ook somtyds, een, twee of meermaalen 's weeks, zodanig een zagt ontlastmiddel mogen nemen, als tevens de werking van maag en ingewanden eenigzins kan bevorderen, en helpen. Hoedanig, by voorbeeld, is wanneer men één lood Rhabarber, een vierdel lood Alantswortel, een vierdel lood Curacause of Oranje schil laat trekken op een vlesch

kookend water of wel op een vlesch witten wyn - om daar van nu en dan, een of tweemaal daags, een glaasje te neemen, tot maatig effect van afgang.

Doch zy, die wat galachtig, bloedryk, en warm der van temperament zyn, moeten liever een dosis Rhabarber met Tamarinden nemen, of ook, op de tusschen dagen, nu of dan, een halve lepel vol Cremortartari ⁵ gebruiken, ook dikwils Limonade drinken, of ook wel een teug water met azyn.

Overvalt iemand met dit alles de ziekte zelf, hy kan niet te schielyk zyn met een braakmiddel te neemen van Ipecacoanna en daar toe een Medicus te raadplegen; alzoo het waar is, dat by een tydig gebruik van gepast Geneesmiddelen deeze heerschende ziekte, onder Gods zegen, zelden doodelyk zy. Terwyl'er, daar en tegen, niets nadeeliger is, dan stoppende of pynstillende middelen, en sterken drank onvoorzigtig en onkundig gebruikt.

Volgens Advys, gegeven den 21 October 1779.

Pro vero Extractu

ABR. van de GRAAFF, Secr.

De Akademische Raed te Harderwyk nam ook het gevoelen in van de Medicynsche Faculteit, en deelde het zelve aen de letteroeffenende Jeugd mede, zynde aldus ingerigt:

Advys van de Medicynsche Faculteit der Provinciale Geldersche Academie, nopens de middelen, welken de Leden deezer Academie, ter voorbehoeding der thans in Harderwyk zich openbarende Dysenterie behooren in 't werk te sellen.

Om aan het verzoek van de Wel Ed. Hoog. Gel. Heeren Rector en Professoren, uitmaakende den Academischen Senaat der Provinciale Academie, te voldoen, namelyk op te geeven, welke algemeene Voorbehoedmiddelen de Leden deezer Academie in den tegenwoordig ziech openbarende bermettelyken Persloop behooren in acht te neemen zyn de ondergetekende Professoren, uitmaakende de Facultas Medici der gemelde Academie, na onderlinge raadpleging, van gedachten, dat op de volgende pointen zorgvuldiglyk dient gelet te worden.

I Weinglen goed Diëet en Lighaams bestuur te houden.

1. Weiniger Vleesch, Visch en Vettigheden, meer Grutten, Groenten. Vrugten en Toespyzen te gebruiken. Ham, Spek, Rookvleeseh, Bokkingen, Stokvisch, Gezouten Visch dienen vermyt te worden. Het ontbyt 's morgens niet te verzuimen. Beter is het tweemaal dan ééns daags te eeten; 's avond echter minst vleesch. Men moet geen sterker drank gebruiken, maar 's morgens liever een glaasje rooden of rynrschen wyn met suiker neemen, waarmede men ook zyn ontbyt mag doen.
2. Zich egaal kleeden, liefst niet te dun; alzo belette uitwaaseming alleszins moet vermyd worden. Hier om ook de vroege morgen-, avond- en nachtlucht te ontwyken, of, zoo zulks uit noodzaake niet kan zyn, vooral een jas of mantel te gebruiken. Dagelyks beweeging maaken, is nuttig. doch geen gewellige excercitiën of andere fatigues², welke aan verhitting en vatten van koude bloot stellen. De exercitie van de Jagt en het Zeilen wordt ook hierom afgekeurd.
3. Men moet zich dikwyls verschoonen, wasschen, en 't lighaam rein houden, den mond dikwyls met water en azyn spoelen: zy vooral, die op kamers woo-

nen by lieden die een nering doen, waarmede veel morsigheid gepaard is , als by voorbeeld Slagters, enz., moeten hunne vertrekken gedurig laten schoon maaken, luchten, en nu en dan wat azyn laten uitdampen, enz. Behalven zulken leefregel is het voor gezonden schadelyk geduurig purgeer middelen te gebruiken.

II Men moet de besmetting vermyden.

1. Geen huizen frequenteeren daar de ziekte is, als by onverhoopte noodzakelyke adssistentie, en dan maar één of twee teffens. Dan heeft men zich meest te waschen voor de lucht der afgang. Men neemt een stukjen Myrrhe in de mond of rookt een pyp Tabak, het speeksel altyd uitwerpende. Men nuttige niets naby den zieken; maar op eene andere kamer wat Limonade, Punch of Wyn, matiglyk. Men spoelt zyn mond, wascht zich als men heen gaat, en doet een wandeling door de lucht ,eer men in zyn huis gaat, neemende dan wedetom glaasje wyn; geen sterken drank.
2. Onder dit alles, moet men niet schroomagtig of beklemd van hart zyn, 't welk allernadeligst is om vatbaar te worden voor de zlekte. Terwijl onder voorge- melde præcautien, een blymoedig vertrouwen op de bewaarende Goddely- ke Voorzienigheid, geen vrees voor groote besmeting tot hier toe in deeze Stad schynt plaats te hebben, gelyk aan het voorbeeld van hun, die dage- lyks, uit hoofde van hun beroep, met de zieken zelven ommegaan, en door Gods goedheid gezond blyven, kan blyken.
3. Wat de eigenlyke Geneesmiddelen betreft, waar toe men aanstonds zyn toevlucht moet neemen, zo dra men eenige ongesteld gevoelt, moeten onze Academie Burgers hier over kundige raad inneemen, met welken de Leden der Medicynsche Faculteit gaarne en gewilliglyk voor elk een gereed zullen zyn. enz.

Van deze plaets moeten wy nog melden, dat de kinderziekte in den nazomer zich geopenbaerd hebbende de Hoogleeraers der Geneeskunde aen 's Lands Hooge School alhier het hulpmiddel der inenting hebben te werk gesteld met dien geluk- kigen uitslag, dat alle de ingeënten, welker getal op het einde van 't jaer 1779 reeds 120 was, van allerly ouderdom, kunne en stand, gelukkiglyk de ziek te zyn doorgekomen, terwyl daer en tegen in dien tyd meer dan 60 menschen aen de natuurlyke kinderziekte gestorven zyn.

noten van de redactie:

1. persloop: dysenterie, bloeddiarree, rode loop
2. grasseren: zich in alle richtingen verbreiden; woeden; heersen; zeer veel voorkomen.
3. fatigues: vermoeien
4. præcautien: voorzorgsmaatregelen
5. cremortartari: wijnsteenzuur

Monumentale panden, deel 2. Rondom Bruggestraat 48

T. Goossens

Benjamin Minuijt en Lambert Moojen

Benjamin Minuijt is getrouwd met Engeltje Bleiswijk. Als hun nicht Eva Bleiswijk in 1741 gaat trouwen met Lambert Moojen worden vooraf huwelijksvoorwaarden opgesteld. Lambert krijgt daarbij als huwelijksgift van zijn ouders een geldbedrag, een huis in de Hoogstraat en “een behoorlijke uijtset”. Eva krijgt van haar ouders slechts een geldbedrag, maar een oom en tante geven haar een huis op de Vischmarkt^[42]. Waarschijnlijk erft zij van die oom en tante ook het pand E-855. Benjamin wordt in maart en zijn vrouw in november 1742 begraven, maar in juni 1742 woont het echtpaar Moojen al in dit pand. Zij komen dan in het nieuws doordat 2 bezoekers van hun koffiehuis op straat ruzie krijgen, waarbij de ene de andere dodelijk verwondt (zie bijlage 2).

Bij de haardstedentelling van 1749 staan onder wijk A1 dicht bij elkaar de volgende 3 namen^[43]: Derk Engelen en vrouw, Lamb. Moojen en vrouw, “Ledige Huijs” van Dirk Engelen.

Ter vergelijking volgen uit het pomp - en putboek de eerste 3 eigenaren^[44]:

pomp A1 huis nr.13 (E-856) Willem Marreveld, Dirk Engelen, zijn weduwe

pomp A1 huis nr.14 (E-855) Benjamin Minuijt, wed. Lambt. Moojen, Aard Verhoef

pomp A1 huis nr.15 (E-854) Geertruid van Duijven, Dirk Engelen, zijn weduwe.

Dirk Engelen bezit rond de hoek Bruggestraat, Markt 2 panden. Van A1-13 is hij de bewoner. A1-15 wordt verhuurd, maar staat ook wel eens leeg. In 1749 bewoont hij een huis met 5 haardsteden en staat zijn huis met 2 haardsteden leeg. Het is opvallend dat de eigenaren van 1749 steeds als tweede genoemd worden, terwijl het gaat om een boek uit de periode 1765 - 1853. Deze datering is echter opgehangen aan de rekeningen van inkomsten en uitgaven achterin.

Het hoekpand E-855 heeft 4 haardsteden in 1749 en wordt nog steeds door Lambert Moojen gebruikt als koffiehuis. Buurman Dirk Engelen oefent dan het vak van schoenmaker uit. Ze zijn trouwens allebei pompmeester van de pomp die vlak voor hun huizen staat (zie bijlagen 1 en 2).

Lambert Moojen overlijdt in 1768. Zijn weduwe verkoopt het huis in 1777 aan het echtpaar Aart Verhoef - Teuntje Rutgers (van Muijen) voor fl. 1.225.=. De omschrijving luidt dan “een huijs en erve staande aan de Broederen, op de hoek van de Bruggestraat, met aan weerskanten de huijsen van Dirk Engelen, soo en als 't selve bij verkoperen selfs bewoont is geweest, met al desselfs regt en gerechtigheid, lusten, lasten en servituten”. Het huis is bijvoorbeeld nog steeds belast met betaalverplichtingen aan de kerk^[45].

Aart Verhoef en Peter Otten

Aart Verhoef en Teuntje Rutgers hebben een dochter Aaltje (*1769) die in het huwelijk treedt met Pieter Otten. Pieter en Aaltje verkopen in 1789 voor fl. 1.524.= het hoekpand aan Willem Wilbers^[46]. De genoemde personen hebben ook in dit huis gewoond, maar de aard van hun bezigheden is niet bekend.

Familie Van Daalen

In 1791 koopt Adriaan van Daalen E-855 van Willem Wilbers voor fl. 2200.=. De ligging wordt dan omschreven als “op den Broederen”, op de hoek van de Bruggestraat en naast de weduwe van Engelen^[47]. De uitgaven van het stadsbestuur over 1798 maken duidelijk hoe Van Daalen zijn geld verdient. Hij heeft in dat jaar tabak, pijpen enz. geleverd voor het totaalbedrag van fl. 258.=^[48]. In 1807 is hij in staat om het aangrenzende huis E-854 te kopen van Klaas de Vente^[49].

In een ongedateerde brief aan de gemeente Harderwijk beklagt Van Daalen zich over de hoogte van de gemeentelijke belastingaanslag (fl. 13.=) en merkt daarbij op “dat in vorige dagen twee tabakskerverijen geweest zijn; er nu drie zijn”. Hij noemt ook namen van mensen die rijker zijn dan hij, maar voor een lager bedrag zijn aangeslagen. In een brief van 18 maart 1822 vraagt hij om aandacht voor “zijne jaarlijkse herhaalde, rechtmatige, doch tot dus verre vergeefsche klagen” over de hoogte van de gemeentelijke belastingaanslag. Hij noemt weer namen van mensen die minstens zo welvarend zijn als hij, maar toch lager ingeschaald zijn. Over zichzelf schrijft hij “dat zijne huishouding jaarlijks vermeerdert, en zijne verdiensten als winkelier, zoo door het vermenigvuldigen der tabakswinkels alhier, als het verval der koophandel in het algemeen zeer verminderen”^[50].

Van Daalen presenteert zich als een kleine zelfstandige die door toegenomen concurrentie amper kan bestaan van de handel in tabak en rookartikelen. Waarschijnlijk heeft hij daarom ook in andere zaken (kruideniersartikelen) gehandeld. Bij zijn tweede huwelijk in 1815 is hij simpelweg een koopman. De geboorteakten van zijn kinderen, de volkstelling van 1830 en zijn overlijdensakte (1833) vermelden ook het beroep van koopman. Zijn weduwe is bij de volkstelling van 1838 een tabaksverkoopster.

Familie Berends

In 1843 worden beide huizen door de familie Van Daalen ter veiling aangeboden. Bij de toeslag, op 3 juni, worden de huizen gegund aan Wouter Jan Berends, koopman te Harderwijk, voor fl. 3570.=^[51]. Over de aard van zijn koopmansactiviteiten valt weinig mee te delen. Hij adverteert in 1858 met “Echte Berger Levertraan” en in 1863 met “helder brandend Petroleum in het groot en het klein”^[52]. Bij de geboorteaangiften van zijn kinderen heeft hij het beroep van winkelier.

Wat ook niet verhelderend werkt is de overdrachtsadvertentie van 31 december 1870. Daarin staat dat W.J. Berends zijn “affaire” na 28 jaar overdraagt aan zijn oudste zoon D(erk). Berends^[53].

Op 5 november 1874 verkoopt Wouter Jan Berends, inmiddels rentenier te Nijkerk, het dubbelpand in de Bruggestraat aan zijn opvolger voor fl. 4000.=. Bij deze overdracht is E-855 nog steeds huis en erf. E-854 wordt echter niet meer als zodanig gekwalificeerd. Het heeft nu de status van pakhuis^[54]. Rond 1877 worden beide percelen verenigd tot het perceel E1723 (huis en erf). De oostelijke gevel van E1723

heeft dan niet meer de uitstulping die nog te zien is bij E-855. De monumentengids noemt slechts een samenvoeging rond 1800, maar toen werd het alleen qua eigendom samengevoegd^[5].

Van Derk Berends zijn facturen bewaard gebleven, waarop het vogelsymbool is afgebeeld dat nog steeds aanwezig is boven de ingang van Bruggestraat 48. Het vogelsymbool heeft als bovenschriфт “Wapen van Amerika”. Verdere kenmerken zijn de initialen van Berends (2 keer) en de woorden “thee” en “sigaren”^[55]. Op 1-7-1893 meldt hij via een advertentie dat hij zijn “affaire” heeft overgedragen aan zijn (half)broer W.J. Berends jr. Daarbij bedankt hij voor het in hem gestelde vertrouwen, gedurende 22½ jaar, en voor het vertrouwen dat hij en zijn vader genoten hebben, gedurende meer dan 50 jaar^[56]. Op 4 augustus 1893 verkoopt hij het pand E1723 aan zijn broer voor fl. 4000.=, waarbij het wordt aangeduid als huis, erf en pakhuis^[57].

W.J. Berends jr heet, net als zijn vader, Wouter Jan. Hij is ruim 23 jaar jonger dan zijn halfbroer Derk. Ook van hem zijn facturen bewaard gebleven. Daaruit blijkt dat er nu zelfs sprake is van een tabaksfabriek “Wapen van Amerika”. Daarnaast wordt er gehandeld in koffie, thee, kruidenierswaren, snuif en sigaren^[55]. In het adresboek van 1908/09 blijkt de tabaksfabriek nog steeds te bestaan. Op 3 juni 1920 verkoopt Wouter Jan aan Albert Dragt “een huis, waarin Kruideniersaffaire wordt uitgeoefend, met annex pakhuis, bovenwoning en verder aanbehoren, op den hoek van de Markt en de Bruggestraat”. De prijs bedraagt fl. 15000.= voor E1723 en E1510 (Bruggestraat 44) en fl. 7050.= voor de roerende goederen^[58].

Vanaf 1920

Tot en met 1928 heeft Albert Dragt in het hoekpand E1723 een winkel in koloniale waren^[59]. In de periode 1928 - 1948 is er een kruidenierswinkel op naam van zijn zoon Joh. Dragt^[60]. Op het adres Markt 18 opent G.J. Frielink in mei 1934 een kapperswinkel^[61]. In 1948 opent Anna de Vries, de vrouw van Joh. Dragt, in de voormalige kruidenierswinkel het bedrijf “Modehuis Centrum”. Dit omvat een dameshoedenvervormingsbedrijf en een kleinhandel in dameshoeden^[62]. Na opheffing in 1966 volgen een souvenierwinkel en een nevenvestiging van juweliershuis Van Esch^[63]. Qua reclame-uitingen werd het hoogtepunt bereikt in de tijd van Joh. Dragt. Op bijgaande foto uit 1942 is links de deur van de kapperswinkel en rechts de kruidenierswinkel te zien^[64]. De kapperswinkel heeft t/m juni 1973 bestaan^[65].

Na een grondige restauratie in 2003 werd het voorste gedeelte in gebruik genomen door een kledingzaak en het achterste gedeelte door de Rabobank.

Bijlage 1

Op 13 mei 1708 doet zich op de Markt een incident voor dat inzicht geeft in de inrichting van de Markt ter hoogte van Bruggestraat 48 en Markt 18. Het gaat om een ontmoeting tussen raadslid Oosterbaan en student Westenbergh. Hierover getuigt Jan Balckhout de volgende dag: “dat gisteren agtermiddag na de praedicatie gesien heeft dat onse mede-Raadsvrund Oosterbaen, gaende voorbij het Coffijhuijs, eenige studenten aldaer staende heeft gegroet, en dat Westenbergh, de student, hem weder groete en seijde U(w) dienaer mijn Heer, en dat denselven hem Oosterbaen is nagegaen tot aen de paeltjes van het Pleijn terwijl de andere studenten, staende voor het Coffijhuijs, voornoemde Heer Oosterbaen hebben begeekt en belagt”. Vervolgens getuigt de weduwe (van) Coot dat Oosterbaan heeft gestaan “op het Pleijn tegenover haer deuren, siende nae het Coffijhuijs”. Oosterbaan schrijft in zijn schriftelijke verklaring: “.... sagh ik voor ‘t Coffijhuijs een menigte van studenten, die mijn ook sagen aankomen, makende in mijn aankomst veel grammatssen, lopende dan den een, dan den ander agter de pomp voor ‘t Coffijhuijs staende, en loerende also langes de pomp alsof sij mij schieten wouden en dat voorts met een groot gelagh...”^[66].

De Broeders met linksvoor “de paeltjes” en een glimp van de pomp

Uit deze gebeurtenis kunnen we 2 conclusies trekken:

- a) In 1708 waren er ook al hangjongeren
- b) In de lengterichting van E-855 bevonden zich toen een groep paaltjes en een pomp. In 1708 waren het nog houten paaltjes, maar in 1756 werd besloten om de houten paaltjes rondom het Plein te vervangen. De situatie rondom de paaltjes wordt verder verduidelijkt door een tekening uit het prentenboek van Mars^[68].

In dit verband moet ook de aandacht gevestigd worden op de gestippelde rechthoek in dezelfde omgeving, volgens de kadastrale kaart van 1830. Deze rechthoek loopt zelfs langs de voorgevel van E-856. Ongeveer in deze omgeving tekende Van Geelkercken in 1639 een huis.

Bijlage 2

Op 28 juni 1742 krijgt Lambert Moojen om ongeveer half negen 's avonds de studenten Pit, Van Lamsweerde, Lutteken, Raassink, Brouwer en de luitenant Meijers over de vloer. Meijers heeft elders al voorgedronken met Pit. Bij Moojen bestelt hij twee flessen wijn, waarvan hij er één helemaal zelf opdrinkt en de andere deelt met Pit. De anderen beperken zich tot een glas wijn. Als Brouwer wil vertrekken, zegt

Meijers dat hij hem nog even wilt spreken. Terwijl ze naar buiten gaan, staat Van Lamsweerde in zijn japon voor het huis van Moojen's buurman (Dirk Engelen), waar hij in de kost is.

Volgens getuige Evert Geursen is er ongeveer het volgende gebeurd: "Dat circa elf uijrh quamen Meijers en Brouwer weder op het Pleijn en praten samen, dog heeft het alle niet distinct verstaan, maar alleen dit dat Brouwer seijde "ik sal mij van niemand laeten cullen". Meijers seijde "daar doet gij wel aan, maar gij hebt u te(r)stond nog laten cullen". Dat Brouwer seijde "'t kan kan mij niet schelen of ik vijf of thien gulden verteer". Dat Lamsweerde op het Plijn quam en seijde tegen Meijers "wat gelieft gij daar aenstonts te seggen dat wij Brouwers gecult hebben". Dat Meijers seijde "jaa dat hebt gij gedaan. Dan er hevige woorden onder haar resen die hij niet verstaan heeft". Evert Geursen hoort een "slag", waarna Van Lamsweerde begint te roepen dat hij tussen de ribben gestoken is. Hij hoort ook nog dat Brouwer Van Lamsweerde bedankt dat hij het voor hem opgenomen heeft.

Nachtwaker David Davidsen ziet rond middernacht Van Lamsweerde aankloppen bij Dirk Engelen, roepend: "Hospes, hospes doet open. Se steken mij in de ribben". Ondertussen ligt Luitenant Meijers op de grond, tussen de stoep van Dirk Engelen en de pomp, terwijl Lutteken Meijers bedreigt met Meijers' eigen degen. De nachtwaker slaagt er in om Lutteken de degen afhandig te maken.

Volgens de vrouw van Dirk Engelen heeft Van Lamsweerde ongeveer om half twaalf aangeklopt. Hij klopt ook op de slaapkamerdeur van het echtpaar Engelen. Omdat hij roept dat hij gewond is gaan ze kijken en treffen hem aan op het secret. De eerste medische hulp wordt gegeven door de barbier Johannes van Cesteren. Die verneemt uit de mond van Van Lamsweerde dat Meijers schuldig is aan de verwondingen. De toestand van Van Lamsweerde wordt er helaas niet beter op en daarom wordt professor Gorter opgeroepen. Die komt naar het huis van Dirk Engelen om Van Lamsweerde te verbinden, maar het mag niet baten. Hij overlijdt in de vroege ochtend.

Luitenant Meijers is na de ruzie met Lutteken naar huis gegaan, waar hij zich onverminderd agressief gedraagt. Hij wordt echter niet gearresteerd. Zijn vrouw gaat bij Dirk Engelen informeren hoe het met Van Lamsweerde gesteld is en komt daarna geschrokken thuis: "Mijn Heer, de dood is voor ogen, de praedicant word er bij gehaald". Meijers zegt "Als ik moet vlugten, in Gods naam dan, want ik wil op het schavot niet sterven". Hij vlucht via Schokland naar Friesland met achterlating van bijna al zijn bezittingen^[69].

Over het sterven van Van Lamsweerde verschijnen diverse gedichten in druk^[70]. Men blijkt op de hoogte te zijn van het moment van overlijden (half zes æs ochtends), maar het moment van de "nederslag" wordt geschat tussen elf uur en half twaalf.

Bijlage 3

Het vogelsymbool boven de ingang van Bruggestraat 48 is al te zien op een Ansichtkaart van ca. 1900^[70]. De betekenis van dit symbool moet gezien worden in samenhang met de firmanaam "Wapen van Amerika". Het symbool van de Verenigde Staten van Noord-Amerika is een adelaar (the bald-headed eagle). Het is achteraf te begrijpen dat een Amerikaan in 2004 heel verbaasd in het Stadhuis

Entree huidige winkel (25-1-2008)

kwam vragen waarom dit symbool het hoekpand Bruggestraat, Markt opsierde. Hij had namelijk het symbool van zijn land herkend.

Gelijktijdig is dit symbool een herinnering aan Derk Berends die daaraan al in 1882 zijn naam had verbonden. In 1976 staat in het Schilder's Nieuwsblad:

"Het pand op de Markt was vroeger een tabakspakhuis, dat ook rookwaren leverde aan het koninklijk huis. Hieraan herinnert nog een schild boven de deur, destijds geschonken door koning Willem III"^[63].

Misschien heeft men deze verklaring opgetekend uit de mond van iemand die de familie Berends nog meegemaakt heeft, maar dat kan dan hoogstens betekenen dat het schild qua materiaalkeuze geschonken is door Willem III. Als het gaat om de oorsprong van het ontwerp, dan is er nog steeds een raadsel. In modern nederlands luidt de vraag: wie was er verantwoordelijk voor het design van dit logo?.

Het Stadsmuseum bewaart trouwens een stempel met hetzelfde logo. Dit stempel werd gebruikt door de familie Berends in hun tabakskerverij.

Bronnen

OAH is Oud Archief gemeente Harderwijk (1231 - 1813)

NAH is Nieuw Archief gemeente Harderwijk (1814 - 1943)

ORAH is Oud-rechterlijk Archief Harderwijk (1453 - 1813)

De onder nrs. 43, 59, 60, 62 en 65 genoemde stukken worden bewaard in het Gelders Archief in Arnhem

1. OAH, inv.nr. 1, f. 103v en 189
2. E.J. Feenstra; "Archeologische waarnemingen in Harderwijk"; Herderewich Kroniek, 1980-2; p. 40 - 42
3. E.J. Feenstra; "Stille wateren in diepe gronden"; Herderewich Kroniek, 1988-1; p. 2 - 8
4. E.J. Feenstra; "Archeologische waarnemingen buiten de stadsmuur aan de zeezijde van Harderwijk"; Herderewich Kroniek, 1987-2; p. 37 - 42
5. J. Vredenberg; " Monumentengids Harderwijk"; p. 80
6. Fotocollectie gemeente Harderwijk, nr. 1200
7. Plaatselijke Watersnoodcommissie; "De watersnood te Harderwijk, de gevolgen van den stormvloed in den nacht van 13 op 14 januari 1916 in woord en beeld"
8. OAH, regest nr. 258
9. ORAH, inv.nr. 138, f. 288v, 289
10. ORAH, inv.nr. 138, f. 294v, 295
11. Joh. Schrassert; "Hardervicum Antiquum ofte Beschryvinge der Stadt Harderwyck"; p. 64
12. Krant "De Harderwijker", 7 augustus 1936
13. ORAH, inv.nr. 132, tussen f. 322, 323
14. ORAH, inv.nr. 129, f. 188
15. ORAH, inv.nr. 130, f. 40v
16. OAH, inv.nr. 798, f. 67v
17. ORAH, inv.nr. 131, f. 158v
18. ORAH, inv.nr. 131, f. 189v en 190v
19. ORAH, inv.nr. 133, f. 340v en 134, f. 361r/v

20. ORAH, inv.nr. 135, f. 91
21. ORAH, inv.nr. 135, f. 280v
22. ORAH, inv.nr. 138, f. 343v, 344
23. ORAH, inv.nr. 141, f. 8v
24. ORAH, inv.nr. 140, f. 115v, 116
25. ORAH, inv.nr. 143, f. 128v
26. ORAH, inv.nr. 143, f. 294v, 295
27. ORAH, inv.nr. 144, f. 355v
28. ORAH, inv.nr. 145, f. 337v
29. ORAH, inv.nr. 146, f. 120r/v
30. ORAH, inv.nr. 146, f. 419r/v
31. ORAH, inv.nr. 160, f. 88
32. ORAH, inv.nr. 148, f. 282v
33. ORAH, inv.nr. 148, f. 285v
34. ORAH, inv.nr. 150, f. 22
35. J. Duinkerken; "Schepenen aan de Zuiderzee"; p. 189, 190 en 258
36. ORAH, inv.nr. 149, f. 248
37. ORAH, inv.nr. 165 (17 april 1709)
38. ORAH, inv.nr. 166 (30 december 1710)
39. ORAH, inv.nr. 167 (10 januari 1711)
40. ORAH, inv.nr. 180 (4 mei en 14 november 1731)
41. OAH, inv.nr. 27, f. 250
42. ORAH, inv.nr. 187 (10 januari 1750, afschrift van 5 april 1741)
43. Archief Gedeputeerde Staten Veluwe, voorl. inv.nr. 292, f. 3
44. OAH, inv.nr. 1612
45. ORAH, inv.nr. 210 (17 mei 1777)
46. ORAH, inv.nr. 222 (20 juli 1789)
47. ORAH, inv.nr. 224 (24 april 1791)
48. OAH, inv.nr. 1522 (uitgaven 1798, f. 28)
49. ORAH, inv.nr. 240 (6 mei 1807)
50. NAH, inv.nr. 660
51. Notaris De Mol (Harderwijk), akten van 1843, nrs. 53 en 59
52. Overveluwsch Weekblad, 18 december 1858 en 6 juni 1863
53. Overveluwsch Weekblad, 31 december 1870
54. Notaris Termaat (Harderwijk), akten van 1874, nr. 1938; zie ook Notaris Vtringa (Nunspeet), akten van 1859, nr. 1341
55. Archief Kamer van Koophandel Harderwijk (1858 - 1920), inv.nr. 14
56. Overveluwsch Weekblad, 1 juli 1893
57. Notaris Neeb (Harderwijk), akten van 1893, nr. 2235
58. Notaris Neeb (Harderwijk), akten van 1920, nr. 10857
59. Handelsregister K. v. Koophandel Noordwest-Veluwe (1921 - 2000), dossier 1091
60. Handelsregister K. v. Koophandel Noordwest-Veluwe (1921 - 2000), dossier 3857
61. Overveluwsch Weekblad, 2 mei 1934
62. Handelsregister K. v. Koophandel Noordwest-Veluwe (1921 - 2000), dossier 9085
63. Schilder's Nieuwsblad, 2 december 1976
64. NAH, inv.nr. 3812 (aanvraag 1 augustus 1942)
65. Handelsregister K. v. Koophandel Noordwest-Veluwe (1921 - 2000), dossier 9248
66. OAH, inv.nr. 667
67. "Kroniek van Harderwijk (1231 - 1931)" p. 155
68. K.H.M. Mars (red.); "Harderwijk in oude prenten"; p. 42
69. ORAH, inv.nr. 10
70. Bundel gelegenheidsgedichten
71. Fotocollectie gemeente Harderwijk, nr. 595

“Geschiedenis der Christelijke Kerk in Nederland” in taferelen (4)

B. ter Haar

laatste deel van een art. uit 1864, ingezonden door ons lid ds. T.A. Eijsenga

Laatste worstelstrijd en ondergang.

Beteekenis van haar bestaan voor de vaderlandsche Kerk en godgeleerde wetenschap.

Al hadden de onzalige burgerwisten, welke het jaar 1787 voorafgingen en opvolgden, aan de Geldersche Hoogeschool geenszins die schade berokkend, welke daarvan te duchten scheen, niet alle gevaren, welke haar bedreigden, waren daarmede afgewend. Een nieuw onweder trok met de omwenteling van 1795 boven haar hoofd te zamen. Van dat tijdstip zag zij het zwaard van Damocles aan een zijden draad boven zich opgehangen, tot dat het op den wenk des Franschen overheerschers zou nedervallen. Noch de nationale conventie, noch de daarop volgende constituerende vergadering waren ten aanzien van het behoud der vaderlandsche akademiën van den tweeden rang gunstig gezind en gestemd en mogelijk ware reeds ettelijke jaren vroeger het vonnis harer vernietiging geveld, indien niet hoogleeraren en verzorgers, gerugsteund door enkele invloedrijke mannen, met den wakkeren edelman Spaen van Biljoen en den zeeheld van Doggerbank aan het hoofd, het uiterste hadden beproefd om zoodanig besluit te voorkomen en te verhoeden.

Koning Lodewijk Napoleon
(1778-1846)

Nieuwe bekommerning vervulde en bekleemde de harten, toen Lodewijk den troon van het koninkrijk Holland beklom, maar deze vrees bleek, zoo al niet ijdel, dan toch overdreven. Al aanvaardde de vorst den hem aangeboden titel van "curator munificentissimus" niet, die vroeger aan de stadhouders van het gemeen gewest was opgedragen, hij gaf toch, bij een bezoek aan de stad Harderwijk gebracht, zoovele blijken van belangstelling in het lot harer Hoogeschool, en zulke welgemeende beloften voor de toekomst, dat men met nieuwe en blijde hope bezielde werd; maar al deze heugelijke vooruitzichten waren in rook verdwenen, toen op den afstand van den troon, waartoe Lodewijk

zich gedwongen zag, de inlijving van ons vaderland in het Fransche keizerrijk volgde. Gelijk een enkele pennestreek over den ondergang van ons zelfstandig volksbestaan had beslist, zoo verklaarde ook een keizerlijk decreet, in October 1812, de academie van Harderwijk voor vernietigd; en zóó welberaamd waren de maatregelen van gestrengheid, tot handhaving van dit besluit verordend, dat de Geldersche Hoogeschool ettelijke maan-

den later geheel was opgeheven en ontbonden. Wel blonk, bij de heugelijke redding en herstelling onzes vaderlands in Slagtmaand 1813, de vernieuwde hope in het verschiet, dat de pas gestorvene na een kortstondigen doodslaap in het leven zou worden teruggeroepen, maar die hope werd niet vervuld. En inderdaad! Zooveel was, in den loop der tijden, in den toestand des vaderlands en de behoeften zijner bewoners gewijzigd, dat het bestaan van vijf universiteiten, alleen voor Noord-Nederland bestemd,

Universiteit in het voormalige kruisherenklooster te Franeker

overbodig kon schijnen. Wij wagen het daarom niet een afkeurend oordeel uit te brengen over het koninklijk besluit van Oogstmaand 1815, waarbij dit getal tot drie beperkt, maar te Franeker en Harderwijk, ter plaatsvervanging der vroegere Hoogeschoolen, een athenaeum gevestigd werd. J. A. Lotze werd hoogleeraar in de godgeleerdheid en J. Amersfoort dat in de Oostersche letteren; en ware aan den laatste eene langduriger loop- en levensbaan door de Voorzienigheid toegelegd, hoevele en rijke vruchten hadden Kerk en vaderland van Hamaker's beroemden leer-

ling kunnen inoogsten; maar de slooping der pas vernieuwde instelling ging slechts even aan diens vroegtijdigen dood vooraf.

Het getal der studenten bleef in de jaren 1816 en 1817 verre beneden de raming. Meerdere stemmen uit België verhieven zich tegen haar voortdurend bestaan, als eene noodelooze verspilling van kosten, en den 13den van Zomermaand des volgenden jaars vaardigde de regering het besluit ter opheffing van het athenaeum uit, waardoor de Geldersche Hoogeschool geheel had opgehouden te bestaan en voor goed werd begraven

Vraagt men, na dit vlugtig overzicht van hare geschiedenis, welke waarde of beteekenis aan haar bestaan voor de vaderlandsche Kerk en de godgeleerde wetenschap te hechten zij, dan hebben wij ons evenzeer voor geringschatting als voor overschatting van hare verdiensten te hoeden. Zekerlijk zou het een geheel verkeerde maatstaf des oordeels zijn, indien wij naar de tegenwoordige gesteldheid der tijden, bij de vermenigvuldigde middelen tot verkeer, de mindere of meerdere noodzakelijkheid van zoodanige inrigting in het midden van Gelderland wilden afmeten. Zekerlijk is de oprigting dezer Hoogeschool voor dit gewest, en voor vele ouders, voor wie Groningen en Franeker te ver gelegen en de levenswijze aan de Nederlandsche of Stichtsche Hoogeschool te kostbaar was, geene geringe wel-

daad geweest. Zekerlijk heeft zij door de opleiding en vorming van een aantal jongelingen tot het herder- en leeraarsambt, die anders noode deze edele bestemming zouden gekozen of bereikt hebben, aan de vaderlandsche Kerk de onwaardbaarste diensten bewezen. Van de andere zijde verbergen wij het niet dat hare verdiensten, naar het ons voorkomt, ongelijk grooter jegens de Kerk dan jegens de wetenschap geweest zijn.

Wij ontmoeten in hare geschiedenis geheel dezelfde verschijnselen, denzelfden strijd over coccejanisme en cartesianisme, dezelfde typologische beschouwingen als bij onze andere Hoogescholen, zonder dat wij in haar een eigenaardig karakter vermogen aan te wijzen. De Geldersche Hoogeschool is nimmer de toongeeftster onder hare zusters geweest - wat ten deele uit het vredelievend karakter harer hoogleeraren verklaard kan worden - en in zooverre strekke dit tot haren lof; doch wij bespeuren niet, in weerwil der verdienstelijke mannen, die wij zagen op treden, dat zij de godgeleerde wetenschap op de bane harer ontwikkeling eene merkelijke schrede verder gebragt heeft. En toch zouden wij haar grootelijks onregt aandoen, indien wij het bij zulk eene halve lofspraak lieten berusten. Het ware oogpunt, waaruit zij beschouwd moet worden, ligt, onzes inziens, in de voorbereiding en oefening, die zij niet enkel aan voortreffelijke jongelingen, maar ook aan eene reeks van voortreffelijke buitenlandsche en inlandsche godgeleerden geschonken heeft, die het licht hunner gaven in een later tijdperk huns levens ook elders hebben doen schijnen. Het stille Harderwijk, waarin men meer nog dan elders onverdeeld voor de studie kon leven, is bij uitnemendheid voor ons vaderland eene kweekschool voor professoren geweest, die daar tot die degelijke geleerden zijn gevormd,

welke zij later toonden te zijn. Verplaatst u in uwe verbeelding nog eens in het laatste tijdperk van haren bloei, zoo dicht grenzende aan haren ondergang. Wie waagt het te berekenen welke schatten en bouwstoffen der geleerdheid dáár door Muntinghe, Clarisse, Ypey en Pareau, in de stille afzondering hunner studeercel, zijn bijeenvergaard, en wie spreekt dan de winste uit, welke van de Geldersche Hoogeschool in lateren tijd aan Leiden, Utrecht en Groningen. is ten goede gekomen?

Den tweeden van Hooimaand 1840 zag men in de straten van Harderwijk, ettelijke kleinere en grootere groepen van wandelaars verspreid. Het waren hoog-

H. Muntinghe (1752-1824)

bejaarde en achtbare mannen, voormalige leerlingen en kweekelingen der Geldersche Hoogeschool, hier nog éénmaal tot een aandoenlijk herinneringsfeest vereenigd. Nu en dan stonden zij stil om elkander de woning van een hunner geliefde professoren, of het vensterraam van hun eigen studeervertrek, of dat hunner nu reeds overledene vrienden, aan te wijzen. Geene plek, waarvan de herinnering hun dierbaar was, bleef onbezocht. Zij rigtten hunne schreden naar het voormalige akademiegebouw en het strand der zee. Zij vertegenwoordigden zich nog eens het genot, op zóo menige stille avondwandeling gesmaakt, en de gewaarwordingen, waarmede zij als jongeling naar het geruisch der golven hadden geluisterd. Zóó dankbaren weemoed gestemd, vereenigden zij zich allen in de kerk der Hervormden, waar Hermannus Bouman, hoogleeraar te Utrecht, als feestredenaar opgetreden op waardige wijze de tolk was der gevoelens, die hen in deze oogen blikken moesten bezielen. Het was *de laatste stem* - zóó wilde de spreker zelf zijne gedachtenrede genoemd hebben - welke hier nog éénmaal, en nu voor het laatst, de Geldersche Hoogeschool van zich deed uitgaan. Die stem - dit was de eenparige wensch der aanwezenden - moest ook tot de nakomelingschap blijven spreken, en door de hier uitgesprokene en later in het licht verschenen feestrede, werd de grondslag gelegd tot dien uitgebreiden en degelijk historischen arbeid, waarin de genoemde hoogleeraar met de hem eigene zucht tot nauwkeurigheid hare lotgevallen heeft geschetst, en, meest uit ongedrukte bescheiden, een aantal wetenswaardige bijzonderheden, onze vaderlandsche godgeleerden betreffende, bijeen verzameld heeft. Bouwman's naam verdient te allen tijde aan dien van Gelderland's Hoogeschool ten naauwste verbonden te blijven, als die niet enkel als kwekeling haar sieraad, maar ook haar geschiedschrijver en lijkredenaar geweest is; die voor deze stichting onzer vaderen een onvergankelijk gedenkteeken opgerigt heeft en een "immortellenkrans" heeft nedergelegd op haar graf.

Bijlage: Hoogleraren theologie te Harderwijk

	van - tot		van - tot		van - tot
A. Thysius	1601-1619	C. l'Empereur	1619-1627	H. van Diest	1627-1639
J. Cloppenburgh	1640-1644	A. Widmarius	1644-1645	J. van Valckenier	1645-1654
H. van Flockenius	1650-1654	M. van Wolferdus	1655-1664	P. van Colonius	1656-1664
W. van Wilhelmus	1664-1673	S. van Diest	1664-1681	A. van de Raedt	1671-1672
J. Meier	1684-1725	B.S. Cremer	1717-1750	P. Ens	1726-1741
G. ten Cate	1742-1749	F.L. Cremer	1750-1763	Th. Scheltinga	1750-1780
J.H. Schacht	1763-1804	E. Scheidius	1765-1793	H. Muntinghe	1780-1798
J. Willmet	1793-1804	A. Ypey	1799-1812	J. Clarisse	1804-1812
J.H. Pareau	1805-1810	J. van Amersfoort	1815-1818	J.A. Lotze.	1815-1818

Er wordt me door deze of gene wel eens gevraagd: “Ben je ook een Harderwijker?”. Daar moet ik altijd ontkennend op antwoorden. Niet geboren, wel getogen. Op 2 oktober 1940, ik was toen 3 jaar, zijn we in Harderwijk komen wonen. We woonden in Nieuw Milligen, vlakbij het “Remonte Depôt”. Mijn vader was daar militair, administrateur. We bewoonden er een dienstwoning, precies tegenover de oude ingang van het kamp. Gelijk al aan het begin van de bezetting werden die woningen door de Duitsers gevorderd. Wij zijn toen dus naar Harderwijk gegaan en kwamen te wonen op de Stationslaan, nummer 79. Een huis van circa 1920, ontworpen door de architect Van Lonkhuizen. We hadden een “kamer en suite”, keuken, toilet en een kelder op de benedenverdieping. Voor de kelder moest je natuurlijk een trap af. Mijn moeder bewaarde daar de weck, aardappelen, zuurkool, zoute snijbonen enz.

Boven waren 4 slaapkamers, 2 kleine en 2 grote. Eén slaapkamer was natuurlijk van mijn ouders, de andere voor m'n zus, 5 jaar ouder dan ik, en mij. De beide kleine kamers waren voor m'n oudere broers. De oudste broer was 19 en moest op een gegeven moment naar Duitsland, om er te werken. Ik weet werkelijk niet wanneer dat precies was. De andere broer was nog op school. De isolatie van het huis was niet zo best. Mijn ouders stop-ten in de winter altijd kranten onder de plinten en voor de openslaande deur naar de tuin hing een deken.

Mijn vader ging tijdens de oorlog als administrateur op “De Essenburg” werken.

Naast ons, aan de linkerkant, woonde de familie Hildebrand. Meneer Hildebrand was onderwijzer bij het bijzonder onderwijs, ik denk op de Christelijke Vischmarktschool. Ze hadden 3 kinderen. Anton, Annie en Riet.

Wij bewoonden een hoekhuis. In het er naast gelegen hoekhuis, nr. 81, woonde de familie Ristjou. Die hadden, toen ze vanuit Amsterdam hier kwamen wonen, één zontje, Hans. Later hebben ze nog drie zonen erbij gekregen. Peter, Paul en Robert.

Naast de familie Ristjou woonde de familie Raven. Zij waren nog tamelijk jong. Ze hadden 2 zontjes, Jan Henk en André. Die laatste was nog een baby. Later woonde de familie Van Poelgeest in dat huis.

Op nr. 85 woonde de familie Fokkema. De heer Fokkema was onderwijzer aan de "School met de Bijbel" in het Academiestraatje. Ze hadden aanvankelijk 3 kinderen, Mart, Sjo en Gert. Later kwam er nog een zoon Nico bij. Sjo en Nico wonen nog steeds in Harderwijk.

Op nr. 87 woonde de familie Van der Laan. Meneer Van der Laan was ook militair. Ze hadden 1 dochter, Grietje, waar ik geregeld mee speelde.

Op nr. 89, hoekhuis, woonde de familie Jansen. De heer Jansen was architect. Ze kwamen uit Borne. Hun oudste zoon heette Jan, dan kwam een tweeling, Hermien en Gerda en dan Egberdien en Wim. Jan is een poosje bij ons in huis geweest, omdat

de hele familie difterie had.

Op nr. 75, dus meer naar het station, woonde een familie Van Lingen. Ook meneer Van Lingen was militair. Hij overleed in 1944. Hun dochter Emilie was onderwijzeres. Zij vertrok op 4-6-1940 naar Zaandam.

Op nr. 73 woonde de familie Molemaker. Ze hadden toen drie kinderen, Roelof, Frans en Wim. Later kwamen er nog drie bij, Ria, Rommy en Jan-Jaap. Ik geloof dat Frans nog in Harderwijk woont. Meneer Molemaker was ook onderwijzer, later naar ik meen, in Ermelo op een van de stichtingen.

Op nr. 71, woonde de familie Glazener, directeur van de rubberfabriek. Ze hadden 2 zoons.

Meer naar de stad, naast de familie Jansen was een weitje. Daar speelden we wel met de kinderen uit de buurt, verstopperijtje bijv. Of raapten kleine aardappeltjes op het land, aan de overkant van de Stationslaan, die na het rooien bleven liggen en poffen die in de as van een vuurtje.

Achter ons huis was een behoorlijke tuin, ik denk wel 30 meter diep, dan een onverharde brandgang, dan nog eens circa 2 meter tuin, een sloot en

tenslotte het weiland, waar we graag speelden. Ook plukten we er bloemetjes, madeliefjes en nachtersterren (vogelmelk). Er groeiden ook altijd pinksterbloemen. Achter dat weiland was een rioolsloot. In het begin was die heel vies, maar hoe verder je naar de zee kwam, des te helderder het water werd. Daar bloeide altijd ereprijs langs.

Mijn ouders hadden in de oorlog een moestuin, konijnen en kippen. De konijnen werden opgegeten "à la flappie". De kippen legden eieren en voordat ze in de rui gingen, legde mijn moeder de eieren in waterglas. Je kon ze dan niet meer koken, omdat de schil door het waterglas te zacht was maar ze waren prima om te bakken.

Toen ik groter werd, moest ik het kippenhok schoonmaken en af en toe de ren om spitten. Dat was leuk! De kippen liepen in de weg om maar zo veel mogelijk wormen op te kunnen pikken. Ik moest ook wel koeienvlaaien uit het weiland halen, dat was minder leuk. Mijn moeder bemestte de tuin met die "vlaaien". We verbouwden aardappelen, rabarber en boontjes in die tuin. De boontjes werden geweekt. Er waren trouwens ook aalbessen.

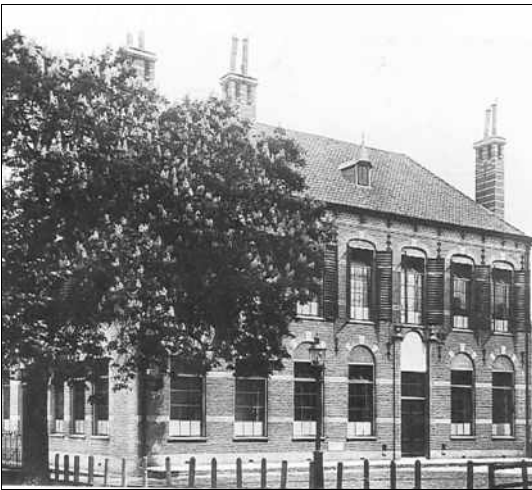
Eind 1944 werd m'n jongste broer geboren. Daar waren we heel blij mee. De bombardementen op de spoorlijn en bevrijding van Harderwijk kan ik me nog goed herinneren. 't Was een geweldig feest met papieren lampions en optochten.

Mijn zus en ik gingen naar de Openbare school B op het Kerkplein. In de eerste klas zwaaide juffrouw Vastbinder (bijgenaamd "Broekenbinder") de scepter. In de tweede klas was dat meester Borst. De derde klas had meester Van Aarle en in de 4e klas stond meester Smit, die later trouwde

met juffrouw Vastbinder. Klas 5/6 had meester Koot. Van de tweede klas weet ik niet veel, want in de koude winter van 1944/1945 konden we niet naar school, er waren geen kolen meer om de kachels te stoken. We gingen wel allemaal over naar de derde klas.

Ik ben altijd in Harderwijk blijven wonen, want je hebt hier alles. Water en bos. Je kunt er wandelen en fietsen, herten, zwijnen en eekhoorns zien.

Een prima plaats om te wonen!

School B en C op het Kerkplein hoek Bongerdsteege

In de kranten van januari 1908 staat in bijna elk nummer wel een bericht over het winterweer en de bijbehorende ijspret. Diverse verenigingen organiseren voor hun leden of andere belangstellenden schaatswedstrijden, waarbij in veel gevallen mooie prijzen zijn te winnen. Dat is ook het geval bij de "hardrijderij en looperij" op de Diepegracht van de kegelclub "Alle Negen", waarbij het de armen vooral om levensmiddelen te doen is. Er is voor fl. 106,25 spek en erwten aangeschaft, zo meldt de krant. Op vrijdagmiddag 3 januari wordt op zee tegenover het Harmoniegebouw een wedstrijd georganiseerd voor de werknemers van Oost. Ieder personeelslid dat meedoet ontvangt hiervoor 10 pond spek. Daarnaast zijn er geldprijzen van fl. 5.- en fl. 3.- beschikbaar, die resp. gewonnen worden door Aart Hamstra Ariënzoon en Jan Dooiuweerd. De prijsuitreiking vindt plaats in de woning van Oost, waar de deelnemers zich ook nog te goed kunnen doen aan vele lekkernijen. Een wedstrijd voor de militairen van de Koloniale Reserve levert 6 personen een geldprijs op, aflopend van fl. 6.- naar fl. 1.-. De schietvereniging "Willem Tell" stelt bij een wedstrijd op 16 januari brandstoffen als prijs beschikbaar voor de winnaars.

Maar ijs en gladheid brengen meestal niet alleen vermaak. De koetsier van Baars, P. de K., krijgt door de gladheid een ongeval met de omnibus. De 11-jarige T.A. wordt voor de mond van de haven van het ijs gered door Foppen en twee militairen. Verdere bijzonderheden van de redders worden niet vermeld.

DANKBETUIGING.

 Door deze betuigen wij onzen **hartelijken dank** aan den WelEd. Heer Burgemeester, voor zijn zorgvuldig optreden, en aan de Heeren M. BUNTE en DEN HERDER voor het verleen van hun schuit en viert, aan de Heeren JOH. OOST, J. LUITING en A. VELDHUIS, die hun touwen en staaldraden in deze niet hebben gespaard, en aan R. LIEMAN die gratis per fiets naar de Neulde snelde om van daar voor onze gezinnen inlichting in te winnen omtrent onzen welstand, en verder aan allen die bunne uiterste krachten hebben ingespannen om ons allen te redden van het gevaar op het ijs der Zuiderzee, waar een ieder niet zonder reden ons in waande.

MARTEN FOPPEN en Zoon.
JAN LUITJES en Zoon.
KARS FOPPEN en Zoon.
JAN LOUW Jan.
P. J. BRUININK.
MAAS BRUININK.
EVERT SMIT.
GERRIT HAGEN.
KLAAS LUITING.
ELBEET KARSENEN Kam.
GOOSEN FOPPEN en Zoon.

Harderwijk, 6 Januari 1908.

Als er ijs ligt, kunnen de vissers eigenlijk alleen iets verdienen met spieringkloppen. Op 6 januari is er angst bij de achterblijvers voor degenen die ten NW van de stad nog iets inkomen proberen te verwerven. De heer Bunte stelt zijn schuit beschikbaar en Oost, alsmede de vissers Velthuis en Lui-ting zorgen voor staaldraden, waarmee de schuit door vele handen over het ijs naar het open water kan worden getrokken. Maar achteraf blijkt de hulp niet nodig te zijn, want alle spieringvangers zijn geleidelijk zelf al ergens aan wal gekomen. Ook de schuit van Den Herder was ter beschikking. De vissers plaatsen een dankbetuiging en de burgemeester wijst nog eens op de gevaren, zowel voor vissers als redders. Een paar weken later zijn er weer spieringkloppers in actie. Omdat het al laat in de middag

BEKENDMAKING

Spieringvisserij op de Zuiderzee

De Burgemeester der Gemeente Harderwijk ;
op jongstleden Maandag 6 dezer ooggetuige geweest zijnde van de ingespannen pogingen, aan de Haven alhier in het werk gesteld tot redding van een groot aantal vermisten, die zich op het ijs der Zuiderzee begeven hadden voor de spieringvangst, terwijl na hun vertrek, tengevolge van aflandschen wind, de verbinding met den wal alhier verbroken, en van bedoelde visscherlui weldra niets meer te bespeuren was,

WAARSCHUWT

belanghebbenden, dat in een geval, als zich thans voordeed, de redding van zich op ijsschotsen bevindende visschers van uit de Haven, met zoovele bezwaren gepaard kan gaan, dat *niet alleen* de spiering-visschers zelve, *maar ook* de redders, zich aan ernstig gevaar voor het leven blootstellen, zoodat eene *ramp van grooten omvang voor onze gemeente* daarvan het gevolg kan zijn, zoolang niet een deugdelijk voorbereide reddingsdienst voor dergelijke gevallen beschikbaar is ;

BRENGT HULDE

aan de wakkere en onverschrokken visscherbevolking, die de taak der redding op zich nam, daarin gesteund door eenige burgers en enkele militairen van het garnizoen alhier, totdat men er *na ruim een uur van volhardende inspanning* in geslaagd was den botter HK 36 en een vlet van Gebrs. DEN HERDER, door en over het ijs de Haven uit te brengen ;

en vermeldt *met groote waardeering* de geheel vrijwillige en belangelooze beschikbaarstelling van gemelden botter voor dit reddingswerk, door den Heer M. BUNTE, vischhandelaar alhier.

Harderwijk, 8 Januari 1908.

De Burgemeester voornoemd,
M. G. J. KEMPERS.

is en er een dichte mist hangt, wordt besloten de klok te luiden en de misthoorn te gebruiken om de vissers te waarschuwen. Velen op zee menen dan dat er brand in de stad is en komen daarom naar huis. Iemand, geen visser, zo wordt erbij vermeld, is zonder kompas op zee gegaan en gaat heel de verkeerde kant uit, richting de IJselmond, maar gelukkig ontmoet hij een visser en komt zo toch weer op de goede plaats aan wal. De meesten hebben een nat pak, maar iedereen komt er verder goed van af.

Op een dag bevinden vier jongens zich op een wegdrijvende ijsschots. De drie grootste jongens laten zich daar in het koude water zakken om naar de kant te waden en laten de kleinste alleen achter. De schots drijft nog verder weg en is al bijna een kilometer uit de wal. Slechts één persoon onderneemt iets en dat is de viskoopman Jan van Bijsteren. Zijn vrouw is angstig, maar dat weerhoudt haar niet haar man te laten gaan, als deze aanstalten maakt om naar de jongen toe te waden. Na een kwartier bereikt hij de schots en weet hem met de jongen naar de kant te duwen. Maar al met al heeft hij een half uur in het ijskoude water vertoefd, waarbij het water bijna tot aan zijn schouders kwam. Een daverend applaus is bij terugkomst zijn deel en de krant zegt een eerste bijdrage toe voor een blijvend aan-

denken aan deze redding. "Aan Jan van Bijsteren is deze klok door eenige ingezetenen van Harderwijk aangeboden als hulde voor zijn moedige daad op 8 Jan. 1908", zo luidt de inscriptie in de reguleur, die hij krijgt aangeboden.

Wat het schaatsen betreft concluderen velen dat de ijsclub "geen tekenen van leven meer geeft". Anderen moeten om deze laksheid het voortouw maar nemen en dit gebeurt. Er is te lezen dat zich "uit de boezem van schiet-ereniging "Willem Tell" een nieuwe ijsclub gevormd heeft". Een fusie met de oude Harderwijker IJclub wordt niet uitgesloten. De bestaande club belegt een ledenvergadering en er volgt een gecombineerde bestuursvergadering van de oude Harderwijker IJclub en de jonge IJvereniging "Vol Moed". Over een voorstel voor een fusie moeten de leden in een gecombineerde vergadering beslissen. Eind februari wordt bekend dat een meerderheid van de leden van de nieuwe club hier niets in ziet en dat "Vol Moed" verder een eigen weg zal gaan. Zo volgt het besluit de oude club op te heffen en de materialen aan de nieuwe ijsclub over te dragen. Een bedrag in kas van ca. fl. 60.- zal besteed worden aan de kinderfeesten op Koninginnedag.

Januari neemt afscheid met een onweersbui en inmiddels is aan de winter ook een einde gekomen. In het land en ook in Harderwijk heeft men op 22 februari te maken met een orkaan, die veel schade veroorzaakt. Er vallen twee zware bomen over de Plantage. Dr. Kerssen die ondanks de storm onderweg is heeft het geluk dat hij even opgehouden is, waardoor hij pas op de plaats van het onheil arriveert als de bomen al gevallen zijn. Ook bij de begraafplaats en de boterfabriek aan de Stationslaan waaien bomen om.

Bij de Smeepoort staan een paar onooglijke huisjes. De gemeente heeft ze nog niet willen afbreken, maar de storm heeft hiermee al wel een flink begin gemaakt, zo is te lezen. Deze zaak komt daarna in de gemeenteraad aan de orde, als er een aanvraag wordt ingediend om deze twee huisjes te slopen. Dit gebeurt, waarna vaak wordt opgemerkt dat de omgeving er goed van opgeknapt is.

De 2 te slopen huisjes

In het dagelijks bestuur van de gemeente heeft men met diverse problemen te maken. Wethouder Van Esveld is door ziekte al enige tijd uitgeschakeld. Er zal tijdelijk een vervanger voor hem moeten komen. Dit gebeurt in de vergadering van 12 maart. De heer D. Berends wordt gekozen met 8 stemmen tegen 1. Hij kan zijn werk dadelijk beginnen, zelfs als voorzitter van de raad, want de burgemeester moet weg in verband met een sterfgeval. Eerst is er een zitting in comité-generaal om de belastingcoördinatie te behandelen, maar in de namiddag is de vergadering openbaar. Behalve over de afbraak van de bovengenoemde huisjes wordt gesproken over de verharding van de Zandsteeg en de onbewoonbaarverklaring van een tiental huisjes, gelegen Achter de Muur.

ansichtkaart uit de collectie van het gemeentearchief

Het hout van het zogenaamde "Soldatenboschje" is voor fl. 2500,- verkocht. Van de opbrengst worden enkele zaken bekostigd. Het nu lege terrein van ruim 2 HA wordt opnieuw beplant met 27000 éénjarige dennen en een stuk stuifzand van 20 HA aan het Beekhuizerpad krijgt dennen en loofhout als beplanting.

Aan de Engesteeg, van de Grote Grintweg naar het spoor langs de Tinnegieter, komen Amerikaanse eiken. Verder is het de bedoeling om twee stroken hei van 6 HA langs de Grintweg met dennen te beplanten, enkele wandelpaden in de bossen aan te leggen en er tien rustieke banken te laatsen. Het plan wordt zonder hoofdelijke stemming goedgekeurd, behal-

ve de plaatsing van de banken. De raad is alleen voor banken, als ze primitief zijn, nl. een plank op twee palen.

Later wordt bekend dat de benoeming van Berends moet worden terugge draaid. Gedeputeerde Staten hebben geconstateerd dat zijn benoeming in strijd met de wet is. Berends verklaart hierop er zelf van te zijn uitgegaan, dat zijn optreden als wethouder en locoburgemeester slechts eenmalig zou zijn. Dat hij meteen als wethouder moest fungeren heeft te maken met de afwezigheid van wethouder Stute, die in staat van faillissement is. Volgens de reglementen kan hij dan geen raadslid of wethouder meer zijn, waardoor er een vacature zal ontstaan. Een voorstel om hierin voorlopig niet te voorzien, maar te wachten tot er misschien een eind aan het faillissement komt, waardoor Stute kan blijven, haalt het niet. Een uitgesproken faillissement is een reden om meteen op te stappen. Hierop wordt een brief van Stute ontvangen, waarin hij zijn aftreden bekendmaakt. In april zal er een opvolger benoemd worden en dat geldt ook voor de vacature van raadslid na het overlijden van A.B. Kerssen, die tijdens een verblijf in Limburg op 67-jarige leeftijd overleden is.

In Utrecht, waar hij sinds kort woonde, overlijdt op 64-jarige leeftijd de vroegere gemeentegeneesheer Hermanus Mathias Numans. De krant besteedt ook aandacht aan het overlijden van Dr. J.H. Schuurmans Stekhoven, nu predikant te Oudenbosch, maar van 1850 tot 1880 conrector en vervolgens tot 1886 rector van het Nassau-Veluwsch Gymnasium en voormalig lid van de gemeenteraad. Hij is 86 jaar geworden en wordt in Harderwijk in het familiegraf bijgezet. Andere sterfgevallen die aandacht krijgen betreffen de

heer H. Dirksen, de eerwaarde moeder van het Piusgesticht en de bekende Harderwijker "tandmeester" en barbier Geurt van Beek, echtgenoot van Lutje Besselsen en weduwnaar van Jannetjen Spek, die op 80-jarige leeftijd overlijdt. Van der Beek, zoals hij eigenlijk heette, stond erom bekend dat hij bij mensen met kiespijn de kiezen met zijn nijptang verwijderde.

Tragisch is de dood van de heer J. Adriaanse, die 31 januari in de haven verdrinkt en van de visser Jan Olofsen Hzn. Olofsen is op 13 maart tijdens de reis van Urk naar Huizen aan boord van de ijzeren botter HK 68 van de Gebr. Den Herder op onverklaarbare wijze te water geraakt. Hij laat een vrouw en zes kinderen onder de 14 jaar na.

* * * Heden overleed in de volle verzekerdheid des geloofs, na eene kortstondige ziekte, onze geliefde Vader, Behuwd-, Groot- en Overgrootvader de Heer

H. DIRKSEN,
Weduwnaar van WILHELMINA SCHUURKAMP, in den ouderdom van ruim 83 jaren.

H. SCHAFTENAAR—DIRKSEN.
G. A. SCHAFTENAAR.
M. DIRKSEN.
A. DIRKSEN—STRONKHORST.
B. WIPKINK—DIRKSEN.
H. WIPKINK.
W. DIRKSEN. } *Apel-*
Th. DIRKSEN—GREBEL } *doorn.*
W. BRONSVELD—DIRKSEN.
G. P. BRONSVELD.
M. DIRKSEN—LOTHGERING,

Amsterdam.
G. E. GROENESTEIN—DIRKSEN.
G. GROENESTEIN.
Klein- en Achterkleinkinderen.
Harderwijk, 29 Feb. 1908.

*Ter-aarde bestelling Donderdag 5
Maart 1908.*

B&W maken bekend dat er een vergunning is verleend om in de tabaksfabriek van Berend Goosens een gasmotor te plaatsen. Gerrit de Bruin vraagt vergunning voor de oprichting van een slachtplaats aan de Rab-bistraat, sectie E no. 208. Verder besluit de raad geen gemeenteveearts meer te benoemen.

De salarissen van de burgemeester, wethouders, gemeentesecretaris en de gemeenteontvanger bedragen nu resp. fl. 1.625.=, fl. 200.=, fl. 1.300.= en fl. 1.000.=. Gedeputeerde Staten stellen een verhoging voor tot respectievelijk. fl. 1.800.= voor de burgemeester, fl. 1.450.= voor de secretaris en fl. 1.100.= voor de ontvanger, terwijl de wethouders op fl. 200.= blijven staan. Hierbij moet nog bedacht worden dat de wethouders afstand gedaan hebben voor de helft. De raad gaat accoord met het bedrag voor de ontvanger, maar de secretaris zal voortaan fl. 1.625.= krijgen. De burgemeester verdient fl. 1.825.= of fl. 1.400.= met vrij wonen.

De lompenkoopman M.K. heeft verzuimd een vergunning aan te vragen voor de oprichting van een lompen- en beenderenpakhuis en hij krijgt dus een procesverbaal. Dit is ook het deel van W.G.v.M., die zijn kippen op andermans grond heeft laten lopen. De politie is druk met diverse zaken. Was er in het najaar 1907 sprake van de veroordeling tot 15 maanden van ene P.G.G. voor de mishandeling van G.H. de Pauw, nu wordt het vonnis van de rechtbank in Zwolle door het Hof in Arnhem bekrachtigd. De initialen maken nu plaats voor de volledige naam en het blijkt om P.G. Gerards te gaan. Omdat de veroordeelde voortvluchtig is wordt zijn opsporing verzocht. Het geld ligt in Harderwijk op straat, zo wordt geconcludeerd als er langs een weg twee zakken met zilver ter waarde van fl. 500.= worden aangetroffen. Een zoon van de fam. K. heeft het zilver bij zijn moeder weggenomen. Die doet aangifte en als de politie de zoon verdenkt, verbergt deze de zakken aan de kant van de weg. De fam. K. moet voor de rechtbank verschijnen, omdat nu uitkomt dat er gedurende jaren ondersteuning van de diaconie van de Hervormde Gemeente ontvangen is.

Kennisgeving.
Ondergeteekenden hebben de eér hunnen geachten stadgenooten te berichten,
dat zij zich vanaf **1 Januari 1908** vereenigd hebben als

LIJKBEZORGERS.

Zij beloven daarbij een prompte bediening en bevelen zich bij dezen beleefdelyk aan.

G. A. SCHAFTENAAR, Oosterwijk D 287.
A. BOS, Markt B 2.

Harderwijk, Jan. '08.

G.A. Schaftenaar maakt bekend dat hij voortaan werkzaam zal zijn als lijkbezorger.

Voor Albert Schaftenaar wordt een woon-winkel-huis met bakkerij en plaats aan de Vuldersbrink geveild, sectie E

nr. 591 , groot 1.79 are. Teunis van Dijk bezit een huis met erf aan de Hoogstraat, sectie E nr. 1391, groot 47 ca., dat voor fl. 1,25 per week ver-

huurd is aan W. Petersen. Beide panden krijgen een andere eigenaar: G.P. Hulsman koopt voor fl. 578.= het pand van Van Dijk en de heer O. Sijsma uit Hilversum wordt voor fl. 1609.= de nieuwe eigenaar van het pand van Schaftenaar. Het hotel-pension Oranje-Mecklenburg in Tonsel wordt verkocht aan H. Cosijnsen Gzn. Het bestuur van zondagsschool Obadja is door onderhandse aankoop eigenaar geworden van het huis van de familie Bondam aan de Bruggestraat, het laatst bewoond door de heer Hatterman. Het pand wordt als zondagsschool in gebruik genomen.

Ds. C.J. Veenhuijsen betreft de pastorie aan de Kerkstraat na het afscheid van ds. J. Buenk van de Hervormde Gemeente. De gemeente brengt nu een beroep uit op Ds. L. van Mastrigt uit Barneveld die echter bedankt. Jaren later - in 1919 - zal de predikant, dan vanuit Vlaardingen, alsnog naar Harderwijk komen. In de Gereformeerde Kerk wordt op 16 februari een nieuwe predikant bevestigd, ds. H. Mulder uit Zaamslag. De beide kerkgenootschappen krijgen van de zangvereniging Harpe Davids een gift van fl. 25,- uit de opbrengst van de uitvoering van 17 januari. Begin januari kunnen de mensen in het kader van een gebedsweek elke avond om 7 uur samenkomen in de catechisatiekamer van de Grote

Chr. Zangv. „HARPE DAVIDS“.
UITVOERING
 op **Vrijdag 17 Januari a.s.**
 's avonds 8 uur
 IN DE
Gereformeerde Kerk,
 (ten voordeele van de Diaconieën der Ned. Herv. en der Geref. gemeente.)
Programma's (tevens tekstboekje)
 à **ƒ0.15** en à **ƒ0.25** (voor gereserveerde plaatsen)'s avonds aan de Kerk verkrijgbaar.

Kerk. Voor de oprichting van een kinderkoor melden 74 kinderen zich in de Con-certzaal. Het koor krijgt de naam "Zanglust". Het Leger des Heils organiseert een samenkomst met "levende beelden".

Tot besluit nog twee jubilarissen: Rik Smit vierde Nieuwjaarsdag zijn zilveren jubileum bij Hulsink en J. de Kan was op 12 februari 30 jaar als rijksveldwachter in Harderwijk werkzaam.

De Leger des Heils
Bioscope komt!
Dinsdag 14 Januari, 8 uur precies, en om 5 uur voor kinderen, op de Concertzaal te Harderwijk.
TWEE BIOSCOPE VOORSTELLINGEN,
 door de gunstig bekende L. d. H. Bioscope.
Prachtige levende en stille beelden. Meerstemmige liederen.
 Terwijl de beelden onderhoudend worden verklaard door Adjudant **PALSTRA.**
 Er zal worden vertoond o. a.
 De Juweelendiefstal, Dollys Papa, De hoogste prijs, een Turnerfeest, enz. enz.
EENIG MOOI!
Wenscht ge een aangename avond,
 kom dan naar de **CONCERTZAAL** op
Dinsdag 14 Januari a.s. 's avonds
8 uur precies.
 Voor volwassenen toegang **20** en **30** ets.
 „ kinderen „ **10** „ **5** „
Dat ieder kome!

Publicaties, zolang de voorraad strekt.prijs in EURO's
per maart 2008**formaat circa 210 x 150mm (A-5):****€uro**

"De Joodse Gemeenschap in Harderwijk" 28 blz.	voor leden 4.00
"De Jan van Nassaukazerne te Harderwijk (1912-1996)	voor leden 7,50
Historisch Jaarboek Harderwijk (1992, 1993 en 1994)	3.50
Vittepraetje (ons kwartaalblad)	1.00
Wandelroute Harderwijk, (15 blz.)	0.50
Het dagelijks leven in het begin van deze eeuw, (27 blz.)	1.00
De Calicotfabriek van W. Averink te Harderwijk, enz., (67 blz.)	1.00
Schepenen aan de Zuiderzee (gebonden, 271 blz.)	13.50
Het Kleuter-, Lager- en Beroepsonderwijs van 1800-1985 te H'wijk	1.00

formaat circa 245x165mm:

Historisch Harderwijk (Wandelen door de oude binenstad)	8,00
---	------

formaat circa 300 x 210 mm (A-4):

Lidmaten Ned.Herv.Harderwijk, 1784-1814, alfabetisch, 170 blz.	9.50
Klapper op de geboortes van 1811-1860 met index (285 blz.) herdruk	16.50
Klapper op de geboortes van 1861-1902 met index (341 blz.) herdruk	19.50
Klapper op de huwelijken van 1811-1930 met index (330 blz.)	19.50
Kwartierstatenboek deel 1, 126 blz.	12.50
Index op de resolutieboeken (250 blz.)	17.50
Verjaardagskalender met H'wijkse middenstanders	uitverkoop 1.00

formaat circa 210 x 100mm:

Monumentenreeks:

15 verschillende onderwerpen, alle uitgaven p.stuk	uitverkoop 1.00
--	------------------------

Oude ansichtkaarten

Diverse Harderwijkse ansichten in kleur en zwart/wit	0.50
Jubileum CD-1, 30 jaar Herderewich publicaties	10.00
Jubileum CD-2, diverse bronnen uit het gemeentearchief	10.00

Samenstelling bestuur, werkgroepen en meewerkende leden

Bestuur:	Straat	Plaats	telefoon	functie
N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	Harderwijk	42 13 42	voorzitter
P. Stellingwerf	Metten Gerritskamp 5	Harderwijk	55 23 42	secretaris
K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	Harderwijk	41 44 31	penningm.
J.C. de Groot	Stationslaan 165	Harderwijk	42 82 72	excursies
R. Schouten	Roggelaan 6	Harderwijk	06-49751078	pr

Redactie:

R.K.S. Beute	Smeepoortenbrink 17	Harderwijk	41 62 63	hfd.red.
G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	Harderwijk	42 06 93	lid
K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	Harderwijk	41 44 31	lid

Ledenadministratie

K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	Harderwijk	41 44 31	
----------------	-----------------	------------	----------	--

Werkgroep archeologie:

N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	Harderwijk	42 13 42	voorzitter
----------------	-------------------	------------	----------	------------

Werkgroep genealogie:

R. Uittien-Jacobs	J.P.Heyelaan 58	Harderwijk	41 44 31	voorzitter
G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	Harderwijk	42 06 93	lid
E. Numan-Boumans	Venkel 24	Dronten	0321-338212	lid
J. v. Bruggen-Moorkamp	Zeilmakerstraat 2	Harderwijk	41 00 18	lid
C. Bruinink-Vlsser	Melis Stokelaan 33	Harderwijk	42 51 15	lid
S.M. Jacobs-Zuurveld	Burg. Numanlaan 5	Harderwijk	41 31 48	lid
K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	Harderwijk	41 44 31	lid

Werkgroep Kroniek van Harderwijk:

G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	Harderwijk	42 06 93	lid
G. Berends	Rederijkerstraat 8	Harderwijk	41 34 98	lid
A.F. van Eeden	Selhorsthoof 3	Harderwijk	41 41 36	lid

Werkgroep Open Monumentendag

N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	Harderwijk	42 13 42	voorzitter
R. Poolen-Brouwer.	Kruisweg 4, Hierden	Hierden	41 73 24	lid
K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	Harderwijk	41 44 31	lid
Namens het Stadsgilde:	P. Stellingwerf	Harderwijk	55 23 42	

Werkgroep Excursies

J.C. de Groot	Stationslaan 165	Harderwijk	42 82 72	lid
W. Papegaai	Smeepoortstraat 2	Harderwijk	41 20 04	lid

Werkgroep Geveldocumentatie

R.K.S. Beute	Smeepoortenbrink 17	Harderwijk	41 62 63	
--------------	---------------------	------------	----------	--

Werkgroep Website

R. Schouten	Roggelaan 6	Harderwijk	06 -49751078	
-------------	-------------	------------	--------------	--

Vertegenwoordigers in diverse commissies:**Gemeentelijke Straanamencommissie**

A.F. van Eeden	Selhorsthoof 3	Harderwijk	41 41 36	lid
N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	Harderwijk	42 13 42	lid

Gemeentelijke Monumentencommissie

N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	Harderwijk	42 13 42	lid
----------------	-------------------	------------	----------	-----

Redactiecommissie "Harderwijkreeks"

N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	Harderwijk	42 13 42	
2e lid vacant				

Werkgroep Verspreiding Vittepraetje

hoofddistributeur	P. J. van Wageningen		41 73 35	
reserve hfd.distributeur	G. Berends		41 34 98	

verspreiders

wijk	naam	adres	telefoon
1 = Stadsweiden 1	B. Karssen	Gruttomeen 39	42 10 73
2 = Slingerbos	mevr. C.Deitmers	Stationslaan 117-19	41 51 55
3 = Wittenh./Veldkamp	mevr. de Vries	Rooseveltlaan 24	
4 = De Stad	mevr. E. Beute-Oskam	Smeepoortenbrink 17	41 62 63
5 = Stadsdennen	H. Schaaf	Guido Gezellelaan 4	41 43 38
6 = Stationslaan	H. Skora	Churchill-laan 23	41 53 97
7 = Zeebuurt	L. Postma	Hendric Stevinstraat 8	41 51 78
8 = Hierden	mevr. Messerschmidt	Zuiderzeestraatweg 61	45 21 83
9 = Ermelo	T. Goossens	De Acht Schepel 13	55 42 76
10 = Frankrijk	B.A.M.M.v.d.Voordt	Kuulekamp 6	41 96 15
11 = Drielanden	N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	42 13 42
12 = Ceintuurbaan	P. J. van Wageningen	Mecklenburglaan 84	41 73 35
13= Stadsweiden 2	C.Th. van der Heijden	Bunschotermeen 21	42 09 71
14 = Vissersbuurt	J.J.H. Kooiman	Burg. Numanlaan 76	41 96 38
15 = Friezepracht	M. van Broekhoven	Plantage 68	41 51 73

reserve-verspreiders Harderwijk

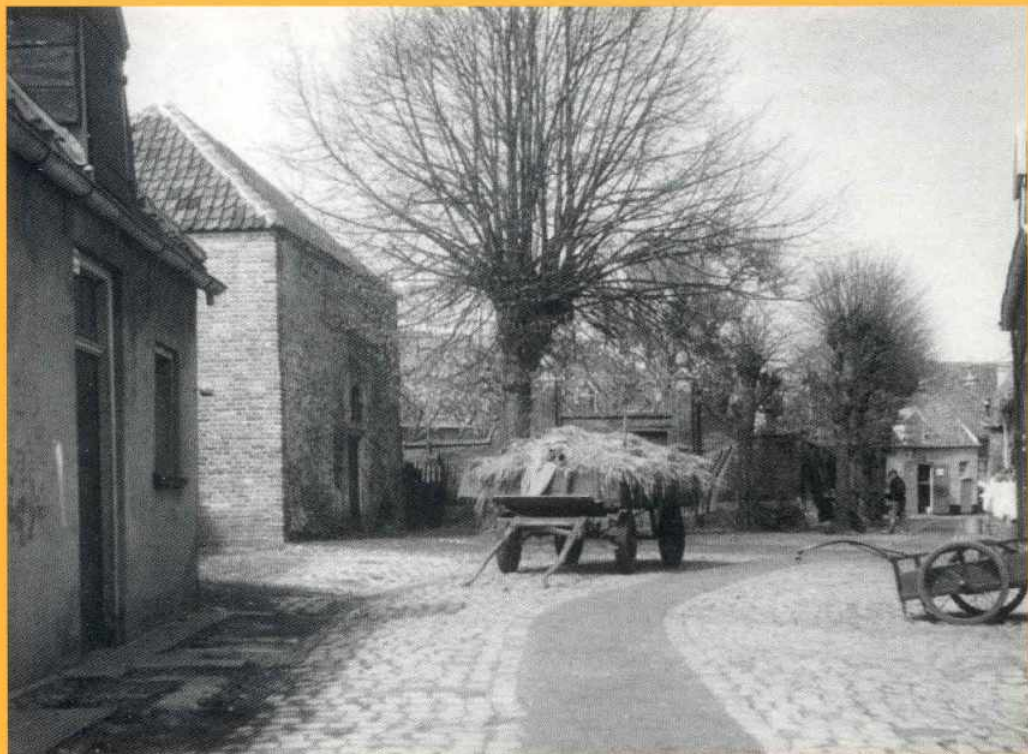
J.C. Bood	Bachdreef 239	43 36 92
A. den Oudsten	Burg. Numanlaan 24	42 06 45
fam. Uittien	J.P.Heyelaan 58	41 44 31
mevr. J. Spaan-Foppen	Da Costastraat 11	41 55 64

reserve-verspreiders Hierden

L.W. Warmenhoven	Oostermheenweg 16	45 19 05
------------------	-------------------	----------

reserve-verspreiders Ermelo

mevr. Beijer	Azalealaan 11	5 5 3 0 2 0
W. Hamstra	Harderwijkerweg 157	4 2 3 0 1 1

Blokhuis Harderwijk

Oudheidkundige vereniging
"HERDEREWICH"
Postbus 210
3840 AE Harderwijk